

Jubileumsskrift för
Listuddens
koloniträdgårdsförening 70 år 2015

En av pionjärerna inom den svenska koloniträdgårdsrörelsen – Anna Lindhagen – uttryckte en gång som motiv för koloniträdgårdsverksamheten:

*”Ekonomisk vinst för kolonisten, Frisk luft,
arbetsomväxling, nyttig och välsmakande näring,
trädgårdsarbetets för sinnet höjande verkan och ett
förenande band för familjen”*

I *Listuddens koloniträdgårdsförenings Jubileumsskrift 70 år 2015* hittar du en beskrivning över Listuddens tillblivelse och framväxt men också en historisk tillbakablick på kolonirörelsens historia. Även några kolonister har blivit intervjuade till skriften.

Fler exemplar av Jubileumsskriften kan laddas ner från: www.listudden.com

Skribent: Haidi Langaas

Formgivning och originalproduktion: Haidi Langaas, Roe Langaas

Konstverk framsidans omslag: Eira Langaas, Kulturamas linje Konst och design

Repro och tryck: Åtta45, 2015

Styrelsen för Listuddens koloniträdgårdsförening har ordet

Nu har vårt kära Listudden funnits i 70 år!

Vi tackar de som var här före oss och som lagt grunden för att vårt område finns. De var pionjärer som redan då förstod vad människor i staden skulle kunna må bra av.

Vi hoppas att både vi och våra barn och barnbarn och andra får glädjen att njuta av vårt paradiset så nära natur, sjö och staden till en rimlig kostnad länge till.

Det är inte bara forskning som visar på vilka miljövinster och hälsoeffekter kolonilivet har på oss människor och för den biologiska mångfalden och för hållbar utveckling utan vi är många som kan vittna om hur bra vi mår när vi får vistas i grönskan och odla. Det är ren terapi efter en stressig vecka att sätta fingrarna i jorden, klippa grenar, skörda eller såga och snickra något. Det är mindfulness in real life - medveten närvaro i det verkliga livet.

Vi måste dock ständigt berätta för politiker och tjänstemän i staden vad vårt område innebär för oss, vilken hälsoeffekt det har både på oss kolonister, våra vänner och för de som promenerar, cyklar och rider i vårt område. Vi ska heller inte bortse ifrån koloniträdgårdens nytta med den biologiska mångfalden av arter och de pollinerare vi bidrar med till övriga delar av stadsdelen. Kolonister är ett växtintresserat släkte som ogärna ger upp om en utrotningshotad växt. Vi förvaltar ett kulturarv och är en del av Stockholms gröna lunga.

Vi är övertygade om att koloniområden har ett samhällsvärde. För att ha starkast möjliga förhandlingsposition gentemot staden är det

viktigt att vi följer det avtal vi tecknat med staden. Vi måste visa på att vi sköter Stockholms stads parkmark på ett föredömligt sätt. Det är det enda vi har att sätta emot de ekonomiska intressen när stadens bebyggelse kommer allt närmare.

Koloniträdgården är också unik på det sätt att här träffas många olika människor. Vi träffas över gränser av olika yrken, olika stort mod, olika religioner, etnicitet, ålder, sexualitet, kön, klädsmak, politisk tillhörighet, vi hejar på olika lag, har olika temperament och tålamod. Vi är många med olika fostran och förutsättningar och normer som ska samsas på ett litet område. Olikheten är en tillgång och ibland en utmaning

Koloniträdgården är en spegling av samhället. De normer, drömmar, önskningar och tankeföreställningar om vad som är det rätta och om vad som är ett gott liv som finns just nu i vår tid, märks också av i vår koloni. Man vill ha det så bekvämt som möjligt, med hög standard inte minst när det gäller sanitet. Emellertid är det varken förenligt med ett hållbart koloniområde eller avtalet med staden om alla har egen dusch eller toa. Styrelsen har drivit en mängd miljöprojekt. Bland annat har vi tillsammans med miljöförvaltningen (med stöd av FSSK) haft ett projekt som gick ut på att hitta miljövänliga avloppslösningar i koloniområden. Vi har ett sådant i duschhus 4. Där har vi tagit emot en mängd studiebesök. Det är extra roligt att vi nu, efter många års idogt miljöarbete nu nått grundnivån för miljödiplomerings.

Vi är en förening och den fungerar bara om vi alla hjälps åt med det vi kan. Det egna ansvaret är väldigt viktigt. Som styrelse är vi spindeln i nätet och arbetar mycket på många olika plan för att vi ska kunna få behålla vårt kära koloniområde och för att det ska fortsätta att vara en trevlig plats. Vi jobbar för att öka det gemensamma

arbetet och göra roliga, meningsfulla sysslor och aktiviteter tillsammans. Vi vill möta förändrade villkor och förutsättningar på ett klokt sätt. Förnya, förändra och bevara.

Innehållsförteckning

Hur det började	2
<i>Lite kort om koloniträdgårdsrörelsens framväxt och historik</i>	2
<i>När kolonirörelsen kom till Stockholm</i>	4
<i>Föreningslivet startade tidigt</i>	11
Listuddens historia	13
<i>Områdets tidiga historia – från Skarpa till Skarpnäck</i>	13
<i>Listuddens framväxt</i>	21
<i>Så rullar åren på...</i>	36
<i>Från ett jubileum till ett annat...</i>	40
Intervjuer med kolonister	66
<i>Hur det var att vara med från början på Listudden</i>	66
<i>Hur det var att växa upp på Listudden</i>	72
<i>Hur det är att vara ny på Listudden</i>	78
Listudden - Lite fakta och kuriosa i och om området	83
<i>Vad finns i området runt Listuddens koloniträdgårdsområde?</i>	85
<i>Listudden i media</i>	86
<i>Birger Undin, pionjär och Listuddens förste ordförande</i>	88
<i>Medlemsavgiften och arrendeavgiften över tid</i>	90
Efterord	91
Käll- och litteraturförteckning	94

Hur det började

Lite kort om koloniträdgårdsrörelsens framväxt och historik

Redan under medeltiden fanns vanliga trädgårdsland för städernas befolkningar i Europa men också i de nordiska länderna. Dessa låg oftast i utkanten av städerna eller utanför de fästningsvallar som omgav städerna eftersom det inte fanns plats för trädgårdar innanför murarna. Det var hantverkare och borgare som hade tillgång till dessa land som kallades kålland. Kållanden var inte organiserade på samma sätt som koloniträdgårdsrörelsen är.

Den mer organiserade koloniträdgårdsrörelsen startade i Tyskland av läkaren Daniel Gottlieb Moritz Schreber vars idé var att indela ett område i små lotter med hus för att ge barnfamiljer en möjlighet att komma ut i friska luften. Under 1820-1830 anlades därför trädgårdar för de fattiga i städer som Kiel, Königsberg, Darmstadt och Frankfurt. Efter Schreber kallas koloniträdgårdar i Tyskland även för *Schrebergarten* eller mer officiellt *arbeitsgärten*. Trädgårdarna blev populära och växte i antal och utbredning. Dessa koloniträdgårdar skulle vara en plats för rekreation och friluftsliv för att skapa bättre motståndskraft mot sjukdomar och förbättra familjers kosthåll. Mot slutet av 1800-talet hade dessa koloniträdgårdar spridit sig vidare till ett stort antal länder och städer i Europa som Frankrike, Belgien, Holland, England och Danmark.

I Danmark fick kolonirörelsen stor spridning genom bland annat Jörgen Berthelsen som initiativtagare. Vid 21 års ålder flyttade han in till staden efter att ha jobbat som jordbruksarbetare. Omställningen från utomhusjobb till att vara instängd i en fabrik hela dagarna ledde till drömmen om att få en täppa att odla på. Eftersom Berthelsen inte

fick Aalborgs myndigheter med sig på sin idé arrenderade han själv år 1884 ett stycke jord från staden som han delade upp i små lotter och sen hyrde ut till intresserade arbetare. Intresset blev stort och stadens myndigheter ställde sig nu istället positiva. Koloniträdgårdarna i Aalborg utökades och blev snart en sevärdhet i staden och fick mycket uppmärksamhet. Rörelsen spred sig snabbt till andra städer i Danmark och 1903 hade Köpenhamn ca 10 000 koloniträdgårdar.

Från Köpenhamn var det inte långt till Sverige och i Landskrona anlades koloniträdgårdar redan 1888 och något senare i Malmö 1895 i Pildammarna. I början odlades mest grönsaker på lotterna men snart kom önskemål från kolonisterna om att få bygga små stugor på 4-6 kvm. Större stugor behövdes inte eftersom kolonisterna bodde i närheten och gick hem på kvällen.

Koloniträdgårdsrörelsen i Sverige spred sig nu snabbt till andra skånska städer och vidare norrut i landet. Jönköping påbörjade koloniområden 1903, Örebro 1904, Göteborg och Gävle 1905 och Falun 1906. År 1916 fanns det koloniträdgårdar i 37 svenska städer och 1922 fanns de i 52 städer. Rörelsen växte ännu mer under första världskriget då livsmedelsbristen var stor. Under denna tid uppmannades alla att skaffa en liten jordlott för att åtminstone odla potatis som komplement till livsmedelsförsörjningen. Under denna tid när även bostadsbristen var stor bodde många året runt i sina kolonistugor. När första världskriget var slut minskade efterfrågan på koloniträdgårdar i landet kraftigt vilket inte bara berodde på en förbättrad livsmedelsförsörjning utan också för att arrendeavgifterna steg kraftigt. Intresset för kolonirörelsen ökade igen under 1930-talets depression men framförallt under andra världskriget då antalet lotter ökade från 30 000 till 130 000.

När kolonirörelsen kom till Stockholm

Till Stockholm kom koloniträdgårdsrörelsen genom Anna Lindhagen som hade fått idén genom besök i de många prunkande ”kolonihaver” som fanns i Köpenhamn 1903. Förutom att ta initiativ till koloniträdgårdsrörelsen i Stockholm hade Anna Lindhagen många andra strängar på sin lyra. Hon var aktiv inom arbetarrörelsen och engagerade sig i stadsplanefrågor, kultur, social rättvisa och kvinnlig rösträtt. Anna Åbergsson var en annan förgrundsgestalt för kolonirörelsen, inte bara i Stockholm utan även i resten av landet. Trots borgerlig bakgrund engagerade sig båda starkt för de svaga i samhället. Koloniträdgårdsrörelsen blev ett socialt projekt för att förbättra villkoren för arbetarklassen som på den tiden bodde i små och dragiga lägenheter. Syftet var inte bara att fylla skafferiet med egenodlade grönsaker. Lika viktigt var att familjerna under fritiden skulle få möjlighet att vistas utomhus i sunda miljöer och njuta av vacker och rofylld natur. Men det fanns också en annan baktanke; trädgårdstäppan kanske kunde locka mer än värdshuset och på så vis främja nykterheten bland männen.

År 1904 väcktes en motion i Stockholms stadsfullmäktige ”om anordnade af s.k. koloniträdgårdar, att utarrenderas åt arbetare och deras vederlikar” av herrarna K Warburg och G H von Koch. Enligt motionärerna var det önskvärt att staden gjorde något åt de stora skaror av arbetare som levde med små medel i trånga hyreslägenheter och som inte kunde beräknas komma i åtnjutande av vare sig egna hem eller egna sommarnöjen utan måste tillbringa hela året i staden. Man föreslog därför att särskilda områden i stadens ägo skulle avsättas för koloniträdgårdar. Båda herrarna var liberalt intresserade och hade precis som Anna Lindhagen ett engagemang för arbetarnas bostadsfråga. G H von Kock var 1903 initiativtagare till Central-

förbundet för Socialt arbete, CSA där även Anna Lindhagen var medlem. Vid denna tidpunkt hade även ett antal koloniträdgårdar uppstått spontant i Stockholms utkanter, bl.a. på Kungsholmen och Södermalm och på Ulvsunda ägor i Bromma där intresserade arbetare hade tagit direktkontakt med jordägarna som villigt låtit arrendera ut odlingslotter.

Bilder från koloniträdgårdarna Eriksdalslunden respektive Fredhäll år 1913. Fotografer okända. Stockholms Stadsarkiv.

Anna Lindhagen fick hjälp att arrendera ett stycke mark av Djurgårdsförvaltningen på norra Djurgården och Stockholms nu äldsta bevarade koloniområde, Söderbrunn grundades år 1905. Året därpå anlades Eriksdalslunden. Samma år, 1906, bildades Föreningen koloniträdgårdar i Stockholm (föregångaren till dagens *Föreningen Stor-Stockholms Koloniträdgårdar*, FSSK), med Anna Lindhagen som ordförande, Anna Åbergsson som skattmästare och Sigrid Hård af Segerstad som sekreterare. Föreningen hyrde jord, skaffade kapital till anläggningarna, styckade och hyrde ut lotterna till ett pris som utgjorde markarrende plus ränta och amortering av anläggningskostnaden jämte administrationskostnad. Trångbodda och fattiga inne i staden skulle med en liten jordplätt få ett sundare leverne genom att vistas utomhus i sol och ljus och ett välbehövligt tillskott av grönsaker för att stärka motståndskraften mot sjukdomar. Sedan

föreningen bildats tog det fart i verksamheten och samma år fanns närmare 400 kolonilotter inom stadens marker.

Koloniområdena blev populära och efter 1910 fick verksamheten större omfattning då man även expanderade utanför tullarna och koloniträdgårdar började anläggas på stadens inköpta lantegendomar i ytterområdena. Anna Lindhagen var tidigt intresserad av att bilda koloniföreningar söder om Skanstull men det var först då spårvägen drogs fram 1909 som dessa områden blev mer lättillgängliga för allmänheten. 1911 började Dalens koloniområde växa fram. Under årtiondet anlades också koloniträdgårdar i Bromma och Svedmyra. År 1917 fanns det närmare 6 000 kolonilotter i Stockholm. På dessa lotter skördades bland annat runt 870 ton potatis.

1910-talet var ett tufft decennium med både bostadsbrist och hungersnöd som ledde till demonstrationer, butiksplundringar och hungerkravaller. Under första världskriget var bristen på potatis till och med så stor att regeringen fick införa allmän ransonering och det odlades potatis och grönsaker i parker, koloniträdgårdar och på andra allmänna platser. Den akuta livsmedelsbristen bidrog till att kolonirörelsen ökade snabbt i omfattning under denna period.

Kö till mathämtning på Hornsgatan. Fotograf okänd. Stockholms stadsmuseum.

Uppmaning till potatisodling i Berzelii park i Stockholm under första världskriget. Fotograf okänd. Stockholms stadsmuseum.

Föreningen koloniträdgårdar i Stockholm anställde flera kända arkitekter, däribland Ragnar Östberg som ritade Stadshuset, som gjorde typhusritningar för koloniområdena och dessa fick man inte göra avsteg ifrån. Ritningarna var kanske inte helt enkla att följa och krävde dessutom att det skulle byggas med nytt virke när man tidigare använt allt från spillvirke till gamla sockerlådor. Föreningen med Anna Lindhagen i spetsen hade starka åsikter kring både bebyggelse, färgval och hur man odlade på lotterna. Man fick övernatta i sin stuga från maj till oktober, då fanns det även tillgång till sommarvatten. Att bo året runt var inte tillåtet. Kolonisterna var inte alltid så positiva till Anna Lindhagen då de tyckte hon bestämde för mycket över husens utseende och vad som skulle odlas. Kanske

passade det inte de manliga kolonisterna att låta sig styras av ett fruntimmer.

I arkivhandlingar från koloniträdgårdsexpeditionens äldre handlingar finns hyreskontrakt, låneansökningar till staden för byggande av kolonistuga samt beräknad materialåtgång och materialkostnad för att bygga två olika typhus på 14 respektive 22 kvm. Lånen i form av amorteringslån var till för de kolonister som inte själva hade kontanta medel för att bygga sig en stuga. Lån beviljades med upp till hälften av nybyggnadskostnaden, dock högst 500 kr och skulle betalas tillbaka under 5 år. Materialet till en stuga på 14 kvm kostade 545 kr och till en stuga på 22 kvm hela 1 133 kr.

Samtidigt fick nyblivna kolonister med ringa erfarenhet av odling hjälp av den trädgårdskonsulent som anställdes med utbildning i trädgårdsskötsel, konservering och tillagning av skörden. Av arkivhandlingarna framgår att kurser i koloniträdgårdens anläggning och skötsel erbjöds nyblivna trädgårdskolonister där ämnen som jord och gödsel, koloniträdgårdens anläggning, grönsaksodling, fruktodling, bärödling och odling av prydnadsväxter behandlades under totalt 8 föreläsningar med ca 30 deltagare per tillfälle. Trädgårdskonsulenten inbjöd även till andra kurser i trädbeskärning, praktisk botanik, föredrag i besprutning, instruktion och övning i pincering av spaljé- och fruktträd m.m. Fastighetskontorets trädgårdskonsulent hade enligt sin Instruktion bråda dagar perioden april-september då samtliga koloniområden i staden skulle besökas minst en gång per månad.

Foto: Dalens koloniområde 1917. Utdelning av fruktträd. Kvinnan i bildens mittpunkt är Anna Lindhagen (1870-1941), en av förgrundsgestalterna inom koloniträdgårdsrörelsen. Fotograf okänd. Stockholms stadsarkiv.

Stockholms nya koloniområden anlades i regel i gränsen mellan stad och land. Marken arrenderades ut av Stockholms stad och arrendetiderna var till en början korta. Det gjorde att kolonisterna levde med en ständig rädsla att bli uppsagda, när stadens politiker tyckte att marken kunde behövas för nya byggnader eller vägar. Arrendekostnaden sattes lågt, så att koloniområdena kunde utnyttjas av alla. 1907 var arrendeavgiften 5 öre per kvadratmeter och år, för en normalstor lott om 200 m² betydde det tio kronor om året. En genomsnittlig manlig industriarbetarårslönlåg 1907 på 1 077 kr.

När Stockholms stad tog över verksamheten från Föreningen koloniträdgårdar 1921 var det Anna Åbergsson som blev föreståndare. Hon arbetade även för att kolonisterna skulle få bättre

kontrakt. Vet man att man får behålla sin koloniträdgård så sköter man också om den på bästa sätt, ansåg Anna.

Under mellankrigstiden gick Stockholms koloniträdgårdsrörelse in i en ny fas. Livsmedelsbristen var inte längre akut och flera koloniområden hotades av rivning. Alltfler människor flyttade in till staden och bostäderna räckte inte till. Staden ville bygga bostäder på områden som arrenderades av koloniträdgårdsföreningar. På så vis blev cirka 4 000 kolonister av med sina kolonilotter men staden erbjöd till viss del nya lotter i andra områden som Riksby i Bromma och Skarpnäck.

När andra världskriget bröt ut 1939 fick koloniträdgårdsrörelsen ett nytt uppsving och blev precis som under första världskriget en viktig del i försörjningen för stockholmarna med potatis, grönsaker och frukt. Under bostadsbristens tider tjänade kolonistugan även som tillfällig bostad.

Efter andra världskriget höjdes levnadsstandarden successivt och nya bostadsområden med högre standard växte fram. Avvecklingen av koloniträdgårdsområdena fortlöpte i takt med ytterområdenas exploatering för bostäder, tunnelbanor och trafikanläggningar. Bilismens ökning och längre semester bidrog till att människor kunde skaffa fritidshus längre bort från storstaden och det blev mindre attraktivt med kolonistuga. Samtidigt ökade kraven på högre standard i kvarvarande kolonistugeområden då man ville ha lika bekvämt som hemma i bostaden. De små lusthusen om 10 m² blev i vissa fall till fritidshus om 40–50 m² med el, telefon och rinnande vatten och potatislandet ersattes med blomrabatter.

Trots att en del koloniträdgårdar försvann och andra hotades av rivning har ständigt nya kolonilotter tillkommit under hela 1900-talet. Idag finns i Stockholmstrakten drygt 10 000 kolonilotter fördelade på cirka 150 områden. Skarpnäck är stadens kolonitätaste stadsdel med

totalt sju föreningar, där det största är Skarpnäcks koloniområde med 554 lotter; alla med stuga. Den nyaste anläggningen i Stockholm är Årstafältets koloniområde som invigdes 2003.

Föreningslivet startade tidigt

Redan tidigt bildade varje koloniträdgårdsområde en förening som skulle tillvarata såväl koloniområdets intresse som dess medlemmars. Och så är det fortfarande idag. Idag är varje kolonist medlem i sin förening. Från början hade varje koloniområde i allmänhet bara en tillsyningsman men allteftersom rörelsen växte ökade behovet av en mer organiserad förening som kunde driva medlemmarnas intressen.

Det är föreningarna som arrenderar marken av Stockholms stad och som ser till att åtagandena gentemot staden sköts. Föreningarna ser också till att arrendeavgifterna betalas in till staden. Många aktiviteter genomförs genom föreningarnas försorg som årsmöte, vårstädning, fester, loppisar, gökotta, midsommarfirande, sommar-möte, idrottstävlingar, gemensamma resor, pubkvällar m.m.

Men som allt föreningsliv krävs det också en insats från medlemmarna för att kolonilivet ska fungera. Som kolonist är man skyldig att betala in arrendeavgiften och andra avgifter som bestämts på årsmötet men också rätta sig efter de regler som finns inom föreningen.

Faktaruta: Från Föreningen koloniträdgårdar till Föreningen Stor-Stockholms koloniträdgårdar

1906 bildade Anna Lindhagen och Anna Åbergsson Föreningen koloniträdgårdar i Stockholm.

1915 startade Stockholms Trädgårdskolonistförbund.

1918 bildades Odlingssällskapet i Stockholm med omnejd. Samma år bytte Trädgårdskolonistförbundet namn till Stockholms Koloniträdgårdsförbund och tidskriften Koloniträdgården kom ut med sitt första nummer.

1919 förvaltede Föreningen koloniträdgårdar i Stockholm 16 områden med 2 039 koloniträdgårdar.

1921 tog Stockholms stad över ansvaret för koloniträdgårdarna. Föreningen koloniträdgårdar i Stockholm lades ner och Stockholms koloniträdgårdsförbund tog initiativet till Sveriges koloniträdgårdsförbund – i dag Koloniträdgårdsförbundet i syfte att samla alla landets koloniträdgårdsföreningar.

1924 bröt sig stockholmskolonisterna ut ur den landsomfattande föreningen och bildade Koloniträdgårdsförbundets Stockholmskrets – som nu är Föreningen Stor-Stockholms koloniträdgårdar (FSSK).

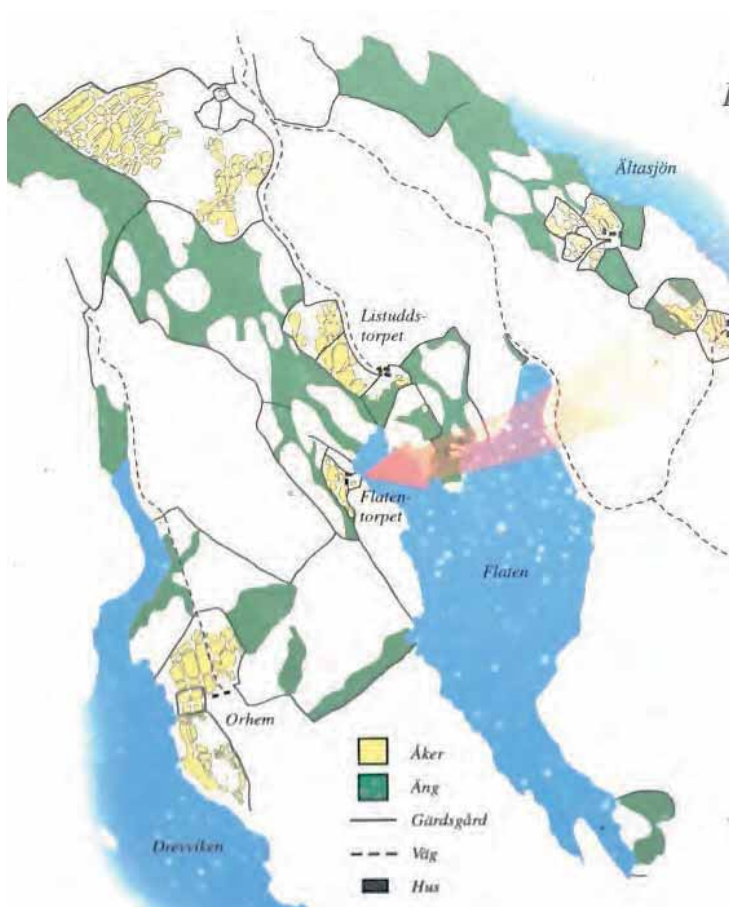
Föreningen Stor-Stockholms Koloniträdgårdar, FSSK är en ideell sammanslutning för 76 medlemsföreningar och totalt 7 400 medlemmar samt för alla som är intresserade av koloniträdgårdar inom Stockholms stad och på stadens mark utanför kommungränsen. FSSK är en region i Koloniträdgårdsförbundet.

Listuddens historia

Områdets tidiga historia – från Skarpa till Skarpnäck

Dagens Skarpnäck var bebott redan på stenåldern, bronsåldern och järnåldern vilket fornlämningar mellan Ältasjön och Flaten tyder på. I trakten finns även rester efter gravar, stensättningar och en fossil åker. På bronsåldern täcktes stora delar av Listuddenområdet av en sjö som hade förbindelse med Östersjön. Även vikingarna har befolkat området vilket fornborgen och stensättningarna på höjden mot Flatensjön vittnar om.

Redan under medeltiden brukades marken i det som nu kallas Skarpnäck där bland annat området runt sjön Flaten ingick. I århundraden fanns här torp med småskaligt jordbruk med djur. Under denna period levde bönderna av det jorden gav och drygade ut inkomsten genom dagsverken på närliggande gårdar. All mark bidrog på något sätt till försörjningen. Området bestod av inhägnad mark med små åkrar som oftast brukades bara vartannat år. Att ha djur var nödvändigt för att få gödsel till de små åkerlapparna. Oftast brukades åkrarna bara vartannat år. Trädesåren släpptes djuren in och höll efter ogräs. Utmark kallades allt utanför gårdsgården och sommartid gick gårdens djur fritt ute i skogen och betade. Så här brukades landets marker fram till mitten av 1800-talet då bilden förändrades. På följande karta från mitten av 1700-talet ser man att nuvarande Listuddens område mest bestod av äng. De ekar som fanns på området ägdes av staten och av timret byggdes krigsskepp. Under denna tid kallades Ekudden för Listudden och nuvarande Listudden för Listuddstorpet.

Kartan visar landskapet runt sjön Flaten vid mitten av 1700-talet. Stockholms stad.

Från mitten av 1800-talet plöjdes ängarna till större åkrar eller omvandlades till trädgårds- och parkmark. Det blev vanligt att djurfodret i stället odlades på åkern. I stället för att ha stängsel runt åkrar och ängar, som tidigare, blev djuren nu instängda i hagar. I den

tidigare utmarken fanns stängslen mot skogsmarkerna kvar in på 30-talet. Till dess gick korna ut på skogsbete då hagarna inte räckte till.

Första omnämmandet av Skarpa by sker i hertig Valdemars testamente från 1318 genom att ett torp i Skarpa ingår i hans donation av Årsta till Uppsala domkyrka. År 1432 omtalas området Skarpa i ett köpebrev då Erik av Pommerns hövitsman på Stockholms slott, Hans Kröpelin köpte egendomen Årsta gård där torpen Skarpa, Nyboda och Hägersten ingick. Hans dotter ärvde sedermera egendomen och gifte sig med Gabriel Kristiernsson Oxenstierna. Senare uppgifter tyder på att Skarpa kom att tillhöra Nicolai kyrka som klosterhemman eller s.k. frälsetorp för att återigen under 1600-talet tillhöra ätten Oxenstierna. Under 1600-talets senare del tog en brorson till Axel Oxenstierna, Gustav Gabrielsson Oxenstierna över gården. Denne gifte sig med Marie Sophie de la Gardie som blev änka i unga år. Marie Sophie de la Gardie var en driftig kvinna och bestämde över alla sina egendomar runt om i Sverige, varav Skarpa var en som hon gjorde om till säteri. Vid mitten av 1700-talet hade Skarpa utvecklats till ett sammanhängande gods med ett 20-tal underliggande torp och gårdar, bland dem Tåtorp, Bergholm, Pungpinan, Listuddstorpet, Skrubba, Brotorpet och Flaten.

Marie Sophie de la Gardie var ofta på resande fot eller vid hovet där hon utnämns till överhovmästare och var således beroende av andra som förvaltade egendomarna. Tack vare hennes noggranna räkenskaper har man kunnat följa hur namnet Skarpnäck sakta växer fram från Scharfeneck, Scharfenek, Skarfeneck, Skarpeneck, Skarpenäk, Scharffneck, Skarpneck till dagens Skarpnäck. Med ”skarpa” avsågs en jordmån som var torr, grusig och svår att bruka. Ändelsen ”näck” kommer från Tyskland genom Scharfeneck som var namnet på minst sju orter i Tyskland och Österrike under denna tid.

Marie Sophie var genom Axel Oxenstierna bekant med ett av de mest berömda Scharfeneck i Landau i Rheinland-Phalz och Skarpnäck lät betydligt ståtligare än det anspråkslösa Skarpa.

Den äldsta kända kartan över Skarpnäcks by och säteri från 1671 visar att Marie Sophie de la Gardies gård låg på samma plats som nuvarande Skarpnäcks gård nu ligger.

Skarpnäcksfältet finns nämnt i en större militär insats sommaren 1719 då ett dramatiskt krig mellan Sverige och Ryssland utspelade sig vid Baggensstäket. En stor rysk flotta hade av tsar Peter beordrats att härja och bränna längs den svenska ostkusten för att pressa den svenska regeringen som han tyckte förhalade de pågående fredsförhandlingarna. Ryssarna gick till anfall med övermäktiga styrkor, 6000 man mot svenskarnas 700 man och ilbud gick till Stockholm om det farliga i situationen. På Skarpnäcksfältet hade trupper från Södermanlands regemente samlats under ledning av överste Rutger Fuchs som hade sitt högkvarter på Pungpinans krog. Med hjälp av Västmanlands regemente och Dalregementet lyckades man till slut få ryssen på flykt och den som ärats mest för segern vid Baggensstäket var överste Rutger Fuchs som befordrades till generalmajor och senare fick titeln Överståthållare i Stockholm. Rutger Fuchs har även fått en gata uppkallad efter sig på Södermalm i Stockholm och en väg i Saltsjöbaden.

Vid 1680 års riksdag drev Karl XI igenom den stora reduktionen då ca 80 % av jordegendomarna gick tillbaks till kronan. Detta drabbade även Skarpnäcks säteri. Fram till år 1862 hade säteriet flera olika ägare. Säteriet brukades under denna period av olika torpare som bodde runt om på säteriets område, bland annat Listuddstorp, Brotorp, Bergholm, Ekudden och Flaten.

År 1862 köpte den tyske bryggaren Friedrich Neumüller och hans hustru Emelie Reuszner Skarpnäcks säteri för 175 000 kr. På Ekudden lät de uppföra ett ståtligt bostadshus som sommarnöje, Ekuddens gård. De bodde på Skarpnäcks säteri och Ekudden blev deras sommarställe. Friedrich och Emilie fick sju barn: John, Anna, Charlotta, Sofia, Pauline, Otto Emil och Elisabeth.

Karta över Skarpnäcks säteri, 1901. En arealavmätning utförd av förste lantmätaren Thure Essén visar en karta över alla ägorna till egendomen Skarpnäck år 1901. I väst gränsade egendomen till Enskede gårds och Hammarby gårds ägor. I norr gick gränsen norr om dagens Bagarmossen mot Nacka och Söderby hemman, för sedan vika ner mot syd med sträckning genom halva Ältasjön. Längst i söder hörde halva Flaten till Skarpnäck och egendomen hade sin sydvästgräns mot Orhems och Stora Sköndals ägor.

Neumüller omvandlade säteriet till ett mönsterjordbruk och byggde tjänstefolksbostad, drängstuga, ladugård, förråd, växt- och lusthus m.m. En engelsk park med många ovanliga växter och träd anlades och en kanal grävdes tvärs över spetsen på området. Även brygga och badhus byggdes. Friedrich Neumüller var en färgstark och gladlynt

person och blev en centralgestalt i dåtidens sällskapsliv. De som ville synas kom gärna på besök till Skarpnäcks säteri, däribland kung Karl XV som dessutom återupplivade minnet av sörmlänningarnas marsch från Pungpinan till Baggensstäket 1719 över Neumüllers marker. Karl XV lade sig ofta att vila under en ek vid gården som därefter kallades Karl XV:s ek. När Neumüller avled 1892 ärvde änkan Emelie Skarpnäcks egendom. Emelie och sonen Otto Emil drev bryggerirörelsen vidare och arrenderade ut jordbruket.

Familjen Neumüller med släkt och vänner framför Skarpnäcks herrgård år 1910. Fotograf okänd. www.neumuller.org.

Neumüllers dotter Sofia gifte sig med bryggaren Gustaf Piehl och övertog Ekuddens gård 1893. Det blev till sommarparadis för deras barn och barnbarn. Listuddens gård blev 1886 sommarnöje åt en annan dotter, Pauline Neumüller som gifte sig med Johan Åkerlund, bägge konstnärer. 1920 köptes det av sonen Åke Åkerlund, professor i röntgendiagnostik. Åke Åkerlund innehade Listudden efter föräldrarnas frånfälle i början av 1900-talet fram till sin bortgång

1958. Senare övertog dennes son, Dag stället och bodde där tillsammans med hustrun sista delen av sitt liv fram till sin död 1992.

Men även familjen Neumüllers tid på Skarpnäcks säteri hade ett slut då bryggeribolaget försattes i konkurs och 1922 köpte Stockholms stad Skarpnäcks säteri med tillhörande mark och egendomar för 2,4 mnkr. Från 1927 till 1944 användes gården som ålderdomshem och sedan slutet av 1960-talet fanns en kommunal verksamhet för hemlösa och vårdbehövande män under namnet Skarpnäcksgården. Fram till 1960-talet bedrevs fortfarande jordbruk men det lades sedan ner. Idag har Skarpnäck Care AB ett självständigt boende för män med tidigare missbruksproblem i den forna herrgårdsbyggnaden. Flera äldre byggnader från gården finns kvar, exempelvis statarlängan som är ombyggd till radhus, gamla smedjan som tillhör en handelsträdgård och torpet Bergholm som är ett sommarcafé. Även Listuddstorpet, numera Listuddens gård (idag privatbostad) vid Flaten och Brotorp vid Ältaån finns bevarade. Kvar finns även torpet Pungpinan som återuppstått som café och restaurang.

Efter det att Stockholms stad köpt Ekudden stod husen så småningom tomma och förföll. År 1949 brändes Västra flygeln från 1750-talet ned och de övriga husen vandaliserades svårt. Hela gården ödelades i ytterligare en mordbrand 1968 och av sommarparadiset återstår nu bara förkolnade husgrunder. I området finns dock flera intressanta växter och en värdefull ekmiljö med många insekter så för den botaniskt intresserade är området intressant.

Foto från trädgården på Listuddens gård år 1912 med från vänster professor Åke Åkerlund med fästmon Lally, Åkes syster Eva i vit klut. Damen till höger okänd. I bakgrunden finns inte ännu Listuddens koloniområde. Fotograf okänd.

I Stockholms stad hade det redan 1917 förts diskussioner om att exploatera Skarpnäcks marker eftersom det rädde svår bostadsbrist och staden sökte ny byggmark. När staden tog över Skarpnäcks säteri med tillhörande mark och egendomar 1922 påbörjades planerna för bostadsbygge. Bland annat började man bygga småstugorna runt Pungpinan 1927. Samtidigt drevs jordbruket vidare med hjälp av arrendatorer. När andra världskriget bröt ut anlades ett flygfält med landningsbanor som reservflygfält för försvaret på Skarpnäcksfältet. Det användes aldrig som flygbas utan som mellanlandnings- och reservflygplats under kriget. För att hålla undan gräset på fältet hade man en fårahjord som betade här som vaktades av en herde.

Stockholms Segelflygklubb tog över Skarpnäcksfältet 1943 och började utbilda segelflygare. Vid sidan om segelflyg fanns även motorsport, baseboll och hundkapplöpning. Segelflygklubben fick

lämna fältet 1980 när Stockholms stad beslutat om en generalplan för Skarpnäcksfältet som innebar byggande av drygt 3 400 lägenheter för ca 8 000 boende i den nya stadsdelen som skulle stå färdigt 1987. Även arbetsplatser skulle uppföras för ett par tusen anställda. Tanken var att skapa en kvarterstad, en stad i miniatyr, vilket det även sedermera blev.

Hundkapplöpning och segelflyg på Skarpnäcksfältet. Fotografer okända. Stockholms stadsarkiv.

Listuddens framväxt

Hur det började...

Listuddens mark förvärvades av Stockholm stad i samband med att staden köpte Skarpnäcks säteri 1922. När staden växte och bostadsbristen blev större började staden planera för bostäder på mark utanför tullarna på områden där det redan fanns kolonier som Björken, Skjutbanan, Kärrtorp, Valla gårde i Årsta och koloniområden runt Gullmarsplan. Dessa koloniområden lades ner och de kolonister som ville flyttade med till det nya koloniområdet vid Listudden.

Bild på Anette och Emil Clarqvists stuga innan flytt och efter flytt till Listudden där den blev nr 232. Fotografer okända.

År **1943** upplät staden åkermarken vid Listudden till kolonibebyggelse. I protokoll från sammanträde med Stockholms stads koloniträdgårdsråd i april 1943 beslöt man tillstyrka förslaget till nytt koloniträdgårdsområde vid Listudden i Enskede. Rådet beslöt också förorda ett centralt beläget lekfält för området vid den slutliga utformningen av koloniträdgårdsområdet. Listudden är det första koloniområdet runt Flaten. Enligt tjänsteutlåtande från juni 1943 skulle det kosta 126 000 kr för staden att anlägga vägar, broar, dränering, dra vattenledningar, bygga fyra uthusbyggnader m.m. Lotterna uppläts på 25 års arrende från staden vilket var ovanligt under denna tid då de flesta kolonistugeområden endast fick ettårskontrakt.

Under **1944** anlades 241 lotter om vardera 300-400 kvm på en yta av 112 919 kvm. 15 av dessa lotter anlades på gårdet ovanför fältet. Många av Listuddens kolonistugor transporterades dit på trailers från Björken och Skjutbanan i Björkhagen samt från Valla gårde och Skanskvarn i Årsta. Stockholms stads parkförvaltning hade utfört dränering, anläggning av vägar och dragning av vattenledningar.

Samma år den 4 juli bildades också Listuddens koloniträdgårdsförening då en interimsstyrelse tillsattes. Föreningen fick sitt namn efter Listuddens gård. Föreningens första ordförande var Birger Undin. Föreningen anslöt sig redan från starten till Stockholms koloniträdgårdsförening. Den första arrendeperioden räknades dock först från den 21 mars 1945 då ordinarie styrelse tillsattes.

I föreningens stadgar kunde man bland annat läsa: ”Föreningens ändamål är att av Stockholms stads fastighetsnämnd arrendera viss del av egendomen Skarpnäck inom Enskede församling (numera Skarpnäck) och att efter uppdelning av det upplåtna området i lotter upplåta dessa till sina medlemmar för att av dem brukas som koloniträdgårdar samt att till gagn för sina medlemmar och det allmänna upprätthålla god ordning och grannsämja på koloniträdgårdsområdet och i övrigt iaktta och bevaka sina medlemmars gemensamma intressen med avseende på koloniträdgårdsrörelsen.”

Men även blivande medlemmar hade krav på sig enligt stadgarna: ”Till medlem kan antas person som är välkänd och ordentlig och som innehar fast bostad i Stockholm med omnejd.”

Inträdesavgiften till föreningen sattes till 5 kr och arrendavgiften till staden uppgick till 15 öre per kvm och år. Flera av de nya stugorna transporterades från andra koloniområden som Valla gärde i Årsta, Skjutbanan och Gullmarsplan. De flyttade stugorna var inte större än 14-19 kvm. Många byggde nya stugor som var något större genom den kollektiva leverans av stugor som begärts in anbud på med fastställd standardritning. Stugorna har sedan utökats med veranda och pergola.

I brev till Kolonistugeexpeditionen i maj 1944 anhåller vördsamt fru Mimmi Danielsson om att få en tomt tilldelad vid Orhemsvägen till

Listuddens koloniområde för startande av en kiosk för försäljning av allehanda varor. Hyresavdelningen avslog dock begäran med hänsyn till den befintliga kiosken vid Skarpnäcks gård ca 150 meter från området samt den planerade konsumbutiken inom koloniområdet.

Med tanke på närheten till Skarpnäcks flygfält beslutade Stockholms stads Flygplatsförvaltning att flaggstängerna inom Listuddens koloniträdgårdsområde skulle begränsas vad gäller flaggstångshöjden. Inom huvuddelen av området fick flaggstängerna enbart vara 6 meter och i den västliga delen (området runt Selins väg) fick flaggstängerna inte gå högre än vad som motsvarade stugornas taknockshöjd.

I protokoll från sammanträde med Stockholms stads koloniträdgårdsråd i januari **1945** och i tjänstememorial från 8 juni samma år lämnades en redogörelse för en utökning av Listuddens koloniträdgårdsområde som omfattade 60 lotter om ca 350 kvm per lott och en total areal av 25 600 kvm. Men tillträde till de nya lotterna fick inte ske förrän tidigast till hösten 1945 sedan skörden inom området blivit bärgad. Vid samma möte beslutades också att den årliga avgälden skulle utgå med 15 öre per kvm.

Ur Listuddens koloniträdgårdsförenings Förvaltnings- och revisionsberättelse för 1944-45 går att läsa att ”medlemsantalet var 210. Birger Undin var ordförande. Utgifter och inkomster uppgick till 10 771,95 kr vardera. Styrelsen har under året varit medlemmarna behjälpliga vid anskaffande av kalk samt träd och buskar. Allt har från styrelsens sida gjorts för att nedbringa priserna till lägsta möjliga.”

År **1946** beslöt Listuddens årsmöte att en affär skulle öppnas på området. Affären byggdes mellan två lotter 95 och 96 som idag är en parkeringsplats. Byggnadsnämnden tillstyrkte den 2 mars 1946 att en

butikslokal uppfördes på Listuddens koloniträdgårdsområde till herr R Sjödin. Ett arrendekontrakt på 10 år (1946-1956) upprättades mellan Sjödin och Listuddens koloniträdgårdsförening. Den utarrenderade marken var avsedd för uppförande av en sommarbutik för försäljning av mjölk och matvaror och fick inte användas för annat ändamål. Affären blev en omtyckt samlingsplats där många tillbringade lördagsförmiddagen på ljugarbänken med en öl i handen. Affären brann ner på vintern 1973 och blev därefter inte återuppbyggd.

Listudden år 1947, affären Angbergs livs som låg mellan lotterna 95 och 96 skymtar uppe till höger. Fotograf okänd.

I juni 1946 skickas brev från Koloniträdgårdsexpeditionen till styrelsen för Listudden där de kolonister som uppfört skärmtak och andra barriärer ombads att omgående ta bort dessa eller bygga om till godkänd standard.

Den av staden genomförda trädbeskringen av ett antal stugors träd under 1946 uppgick till 31,63 kr. Totalt 42 stugor hade anmält

intresse för att få sina fruktträd beskärda. Numera och sedan flera år tillbaka får kolonisterna beskära sina träd själva.

Området växer...

I tjänstememorial från 1946 om Listudden II och i enlighet med fastighetsnämndens beslut från 12 juni 1946 kan man läsa att åtgärder vidtagits för utbyggnad av Listudden med 60 lotter om ca 350 kvm var. Kostnaden uppgick till 44 000 kr. Lotterna skulle utarrenderas för en tid av 25 år från 1947 till 1972 och flera lotter skulle anvisas uppsagda kolonister från andra områden.

I Listuddens koloniträdgårdsförenings Förvaltnings- och revisionsberättelse för 1946 har medlemsantalet ökat till 233. Utgifter och inkomster var nu uppe i 12 804,89 kr. Birger Undin var fortfarande ordförande.

År **1947** tillkom 59 av de 60 lotter som tidigare beslutats på sydöstra gårdet som i folkmun kallas Öfre Östermalm. Flera av dessa lotter tilldelades de som var tvingade att flytta från Skjutbanans koloniträdgårdsförening. Samma år bestämdes att dansbana skulle byggas och för barnen skulle gungor och sandlådor ordnas. Dansbanebygget genomfördes med frivilligkrafter.

Foton på glada dansbanebyggare från 1947. Fotografer okända.

Den 25 februari **1948** går det ut ett brev från trädgårdskonsulent C Jeppson till lottinnehavarna på Listuddens koloniträdgårdsområde att: ”Efter de stora snöfallen i jan. månad konstaterades, att harama orsakat skador å fruktträden på Listuddens koloniträdgårdsområde. Ett beklagligt faktum, som nu endast kan konstateras. För undvikande av eventuella missförstånd i samband med beskärningens utförande (vissa träd måste nämligen på grund av harskadorna skäras hårt tillbaka), får jag härmed anmoda eder, att innan den 15 mars 1948, då den allmänna beskärningen tager sin början, kontrollera träden på Eder lott.”

På årsmötet **1949** föreslogs bildande av en idrottsförening. Förslaget avslogs, men ett par år senare bildades en idrottsförening som varit livaktig i perioder, främst beroende på antalet aktiva som funnits. På årsmötet 1956 beslöts att alla kolonisters medlemskap i idrottsföreningen skulle vara frivilligt. Några år senare beslöts att alla kolonister på Listudden är kollektivt medlemmar i idrottsföreningen och medlemsavgiften betalas ut från koloniträdgårdsföreningens kassa. 1949 beslöt man även att bilparkering inte skulle få förekomma på vägarna inom området.

På sommarmötet **1951** diskuterades livligt om cykelåkning skulle förbjudas inom området men mötet avslog motionärernas förslag.

På årsmötet **1953** beslöts att katter inte fick hållas på området. Men ett år senare fick katterna komma tillbaks igen. Frågan om vilka husdjur som får finnas på området har varit föremål för livliga diskussioner på årsmöten.

År **1954** var det dags att bygga föreningshus. Även det med frivillig arbetskraft förstås.

Under **1957** planas, dräneras och vältades ängen på Listuddsgärdet ut till nuvarande fotbollsplan.

1958 byggdes föreningshuset till genom att ställa ett hus man fått i vinkel mot det befintliga föreningshuset. Tillbyggnaden inreddes som kök. Under sommaren detta år invigdes även idrottsplatsen.

1965 firade föreningens sitt 20-årsjubileum på festplatsen den 6 juni och deltagarna, över 300 personer, betalade 3 kr var för att vara med på festligheterna. Samma sommar gästades Listudden och Stockholms koloniföreningar av 150 tyska kolonister. Festligheter och besöket från tyska kolonister gör att föreningen fick en ansträngd ekonomi.

Foton från midsommarfirande 1947 och 1980-talet. Fotograf okänd för fotot till vänster och Bengt Carlqvist för fotot till höger.

1966 höjs medlemsavgiften och den alltid aktiva Damklubben bidrar med hela 1 000 kr till en toalett i klubbstugan (föreningshuset).

1968 togs frågan om elektrifiering upp för Listudden på ett extra sommarmöte. Det var stort intresse för elektrifiering av området visade en omröstning bland medlemmarna då hela 200 svarade ja, 59

svarade nej och 42 inte svarade alls. Det stora intresset ledde till att styrelsen begärde elektrifiering hos Elverket.

Genom Westins elbyrå i Älvsjö elektrifierades området **1969**.

Samtidigt drog man in kabel för fast telefoni. Styrelsen lyckades avvärja en framdragning av kraftledning över delar av området som istället drogs vid Tyresövägen. Damklubbens verksamhet upphörde och istället beslutades att styrelsen tillsammans med de lottinnehavare med samma slutsiffra som innevarande år skulle anordna föreningens fester, gökotta, midsommarfest och andra liknande aktiviteter.

Ett nytt 25-års kontrakt på arrendet tecknades mellan Stockholms stad och de sex söderföreningarna år **1970**. Det äventyrades dock av att styrelsen erhållit ett nytt brev från fastighetskontoret angående den olaga bebyggelsen på området och att den måste rättas till annars skulle det inte bli någon förlängning av kontraktet. Staden krävde att stugorna måste överensstämma med gällande byggnads- och kontraktsbestämmelser och att besiktning skulle genomföras för kontroll av avvikelser. Samma år firade föreningen 25-års jubileum på gräsmattan vid föreningshuset i samband med sommarmötet.

1971 utfördes elektrifiering av samtliga uthus. En särskild bilkommitté ställde i ordning parkeringsplatser för föreningens bilägare. Svårigheter att få arbetskraft till besprutning och beskärning av fruktträd och buskar gör att styrelsen beslutar att varje medlem får svara för detta själva.

Under **1972** upptogs gökottan igen efter några års uppehåll. Telefonstolparna på nedre området togs bort av Televerket efter flera påstötningar från föreningen.

År **1973** skulle kraftledningar åter igen dras över området och 14 stugor skulle bort med anledning av detta. Till slut blev ledningen dragen i utkanten av området och efter förhandlingar med kraftbolaget med bistånd av fastighetskontoret fick stugorna stå kvar. Föreningen fick 32 200 kr att fördela mellan de berörda stugorna för åverkan och olägenhet. Listuddens affär brann ner i början av året och ägaren meddelade att han inte tänkte bygga upp den igen. Däremot fördes diskussioner om att eventuellt öppna en kiosk vid infarten till Listudden och Eken vid Orhemsvägen.

Trädgårdsarbete på 50-talet och pion från 2015. Fotot till vänster fotograf okänd, fotot till höger Haidi Langaas.

Föreningshuset var åter igen för litet och år **1975** fick föreningen, genom tips av Leif Widigsson lott 238, en barack som använts vid planeringen av Dalens sjukhus. Ordförande Bror Selin avtalade med ägaren och föreningen skulle få baracken gratis om den fraktades bort inom 14 dagar. Genom frivillig arbetskraft i snö och lera revs baracken och forslades till Listudden. Under ledning av byggmästare Berggren lott 186, dåvarande kassören Hallman lott 93 som arbetsledare, tidsräknande och indrivare blev föreningshuset färdigt till Listuddens 30-års jubileum den 16 augusti 1975 där 450 deltagare bjöds på mat och kaffe.

Efter många och långa diskussioner om affär eller kiosk fick Leif Widigsson tillstånd att öppna kiosk **1976**.

1978 Oron för bebyggelse av Skarpnäcksfältet, Norra Flatenberget och Skrubbatriangeln ledde till ett särskilt möte som var mycket välbesökt där frågan diskuterades. En resolution överlämnades sen till finansborgarrådet Ulf Adelsohn med krav på att ingen bebyggelse får genomföras i området.

Redan år **1979** fick Listudden anmärkning på att urinoarerna vid toaletterna måste saneras. Efter långa diskussioner beslöts att genom extradebitering från medlemmarna bygga om samtliga toaletter till småspolande vattentoaletter med tank. Avgiften för tömning av torrtoaletterna hade ökat så mycket att övergång till tanktoa var ekonomiskt försvarbart. Detta år fanns även en oro över vad brobygget över Tyresövägen skulle föra med sig. På årsmötet valdes en studiekommitté som under flera år framöver ordnade kurser, loppmarknad och studieresor.

Eldandet på eldberget som anordnades förr på nuvarande lekplatsen (eller Pyromanernas backe som den kallades också) och skogen bredvid mellan andra och fjärde tvärgränd. Fotograf Lena Axtelius.

1981 grusades och sandades vägarna inom området och 78 ton grus hade köpts in för detta. För att förhindra fortkörning och för att skydda barn och gamla placerades asfaltsgupp ut på huvudvägarna.

Området växer för tredje och sista gången...

Hösten **1982** beslöts om utbyggnad av Listudden med 14 nya stugor som skulle placeras i backen ner mot fotbollsplan. Samtidigt skulle delar av dränerings- och vattenledningssystemet restaureras. Studiekommittén ordnade med kurs i trädgårdsskötsel.

1983 övergick Listuddens koloniträdgårdsförening från ekonomisk förening till att bli en ideell förening. Arbetet med att bygga de 14 nya stugorna påbörjades. Det fanns en oro över att Skarpnäcksfältet skulle byggas och styrelsen ägnade mycket tid åt sammanträden med fastighetsborgarrådet och andra politiker.

Nästkommande år, **1984** var 12 av de 14 stugorna färdiga och besiktade.

Foton från utbyggnaden av de sista 14 stugorna på Öfre Östermalm i mitten av 1980-talet. Fotograf Lena Axtelius båda foton.

Med pengar från loppmarknaden försågs vägarna inom området med namnskyltar under **1985**. Planer på duschbygge finns men försenas på grund av att bygglov måste sökas. Föreningen firar även 40-års

jubileum detta år den 11 augusti. Festen hölls på planen vid föreningshuset. Föreningens förste ordförande Birger Undin med fru Ester, i stuga 240 var med på festen. Hedersordförande Bror Selin med fru var också inbjudna men Bror Selin gick bort bara några dagar innan festen. Hans minne hedrades med en tyst minut.

1986 drabbades idrottsföreningen av en stor förlust då deras ordförande sedan många år, Bosse Örn hastigt gick bort. Studiekommittén anordnade trädbeskärningskurs och kurs i trädgårds-skötsel. Under året färdigställdes även duschhus med varmvattenberedare.

Under **1988** grusades vägar och festplats. Ny skjutbana byggdes och dansbanan revs under hösten och fick nya plintar.

Dansbanan som den såg ut före ombyggnaden. Fotograf okänd.

Dansbanan som den såg ut under ombyggnaden. Rune Norbeck hjälper till med bygget. Fotografer okända.

Dansbanan som den ser ut idag. Fotograf Åke Holm.

1992 lades golvet om i föreningshuset tack vare pengar från studie- och kulturkommittén. En arbetarbod köptes in och iordningsställdes som klubblokal till idrottsförening.

Under **1993** målades föreningshuset, bodarna och dansbanan. Kultur- och studiekommittén arrangerade en mycket uppskattad resa till Örbyhus slott och Österbybruks vallonsmedja.

1994 grävde Stockholms stad upp vägarna för att lägga nya vattenledningar inom Listudden.

Foton från när vattenledningarna byttes inom området. Fotografer okända.

Samma år invigs Skarpnäcks nya tunnelbanestation av kungen Carl XVI Gustav i augusti och Listuddens kolonister var tacksamma över att inte den planerade tunnelbaneuppgången hamnade på Listuddens sida om bron över Tyresövägen. Skarpnäck blir Stockholms 100:e station och även den nyaste, tillsammans med Bagarmossens nya station under jord som invigdes samma dag.

Den 5 augusti **1995** firade Listudden 50-års jubileum. I verksamhetsberättelsen från detta år finns en kortare jubileumsskrift som beskriver **områdets tillblivelse**: ”Det var små stugor, mycket arbete och säkert också mycket gemenskap. Det var en, för de flesta, billös tillvaro och definitivt TV-lös. Listudden måste ha legat på rena bonnlandet.” **och områdets framväxt**: ”Nu har vi telefon, många får sin morgontidning hit ut. Den gamla standardstugan har sedan länge fått verandan inbyggd och huset kompletterat med en pergola. Utöver

detta buktar en del stugor ut betänkligt med andra tillskott, till inte minst stadens förvaltares stora förtret.”

Det behövdes fler duschutrymmen så under **1996** färdigställdes ytterligare ett duschutrymme i uthus 4. Samtidigt påbörjades byggnation av en hobbylokal borta vid föreningshuset.

Så rullar åren på...

Verksamhetsberättelserna för **1998**, **1999** och år **2000** är väldigt kortfattade och den för år **1997** saknas. Årets festfixare och Kulturkommittén har varit aktiva med att arrangera alla festligheter, allsångskväll, Listuddsdag och loppmarknad. Idrottsföreningen har ordnat med tävlingar i friidrott, varpa, boule, badminton och bordtennis. Några foton från dessa år får tala för sig själva. Någon brist på aktiviteter och flitiga kolonister verkar det inte vara i alla fall.

Listudden får oväntat besök sommaren **1997**...Fotograf okänd.

Lekparken får nya lekredskap 1998. Expeditionen får nytt kassaskåp 1999. Ett tak läggs om 1998. Rishögen tas omhand 1999. Området får skyltar för hastighetsbegränsning 1999 och kurs i korgflätning anordnas under 2000. Fotografer okända.

1999 slår blixten ner i den stora eken vid stugorna 258 och 259. Splitter och stora träbitar spreds över en stor yta och den ena stugan fick elskador. Stadsdelsnämnden kom och tog ner eken. Samma vår eldades det så friskt i ris- och kvisthögen att omkringboende ringde som tokiga i sina mobiltelefoner till brandkåren som ryckte ut med 3 brandbilar och en polisbil. Listuddens dåvarande ordförande Owe Nilsson hade dock koll på läget. Fotografer okända.

År **2001** får Listuddens koloniförening sin första kvinnliga ordförande, Dorrit Söderholm. Föreningshuset renoveras invändigt och ett av uthusen förses med nytt tak med hjälp av frivilligkrafter. Hobbygruppen startade på försök verksamhet på måndagar kl. 18. Vägarna inom området hyvlades. Loppmarknaden satte nytt rekord när det gäller både antalet insamlade prylar och inbringat belopp 16 141 kr.

Hobbygruppen som startade upp lite trevande under sensommaren 2001 blev välbesökt under **2002**. Där kunde man sticka, måla, hålla på med keramik m.m. En begagnad brännugn för keramikbränning köptes in och en vävstol skänktes till verksamheten.

Under **2003** gjordes mycket underhåll bland annat målades uthusen liksom skjutbanan och tombolahusen och dåligt virke byttes där det var nödvändigt. Renoveringen av köket i föreningshuset blev klar och

nya lekparken, Ekparken med nya lekredskap invigdes i augusti. Hobbygruppen var aktiv hela sommaren i hobbyhuset på måndagar med keramik, korgmålning, stickning, virkning, vävning eller vad man själv ville göra i sällskap med sina medkolonister.

Den stora eken i hörnet Föreningsvägen/Selins väg. Bilden till vänster från 2002 fotograf okänd. Bilden till höger 2015 Haidi Langaas.

På årsmötet **2004** beslöts införa kvartersombud på försök. Ombuden skulle väljas av respektive kvarter. Vidare beslöts att Listudden som sitt miljöprogram godkänner FSSK:s miljöpolicy som antogs redan 1997 med syfte att det skulle tillämpas av samtliga medlemsföreningar inom en tioårsperiod. På sommarmötet beslöts att en namntävling skulle utlysas för föreningens del av Listuddens väg samt för de ”snutt”-vägar som ännu inte har ett eget namn. Kulturkommittén anordnade som vanligt loppmarknad och Listuddens dag. Årets festkommitté arrangerade gökotta, mid-sommarfest och höstfest. En nyhet var också Sommarrevyn med många lokala förmågor som blev mycket uppskattat.

Från ett jubileum till ett annat...

2005 firade föreningens sitt 60-års jubileum där det bjöds på show med magdans, sång och musik. Listudden fick egen webbsida och webbmaster Åke Holm. Verksamheten med kvartersombud kom igång i de fem aktuella områdena – det är många arbetsuppgifter och tar mycket tid. Föreningen nådde för första gången över en miljon kronor i omsättning. Det var problem med råttor detta år, flera vattenskador fick åtgärdas och parkeringarna reparerades men det blev så dyrt att man fick avbryta arbetet.

Arbetet med att vidareutveckla föreningens webbsida fortsatte under **2006**. Där kan man hitta kalendarium, information om styrelsen och funktionärer, karta över området, protokoll från möten, Listuddsnytt, regler och annan information samt lite historia om föreningen och kolonirörelsen. Varje stuga har dessutom en egen sida där kolonisten kan berätta om sig själv och sin stuga med text och bilder. På webbsidan finns det massor av bilder från olika aktiviteter under årens lopp!

Bilder från 60-årsjubileet 2005. Fotograf Åke Holm.

Fler bilder från 60-årsjubileet 2005. Fotograf Åke Holm.

Under **2007** erbjöds medlemmarna 4 olika föredrag/kurser om jord, gödsel och plantering, pelargoner, lökar och lökplantering inför hösten samt två tillfällen med trädbeskärningskurs. Kvartersombuden rapporterade om alla åtgärder som vidtagits för att förbättra alla gemensamma anläggningar som påfyllning av grus på vägarna, målning av uthusen, grävning av diken m.m. En helg ägnades åt att renovera 4:ans uthus. Loppmarknaden detta år inbringade hela 18 000 kr.

Olika kurser och föredrag erbjöds även **2008** i klematis och trädbeskärningskurs. Detta år firade även idrottsföreningen sitt 60-årsjubileum med en heldag på idrottsplatsen. Det bjöds på många olika aktiviteter som brännboll, lotterier, tipsrunda och fiskdamm.

I maj **2009** var det dikesrensningssdag. Idrottsplatsen fick en ny sandlåda. Investeringen i de nya sopmolokerna blev lyckad inte minst ekonomiskt för föreningen.

Dikesrensning och nya sopmoloker 2009. Fotografer Walfrid Monthén fotot till vänster och Åke Holm fotot till höger.

På sommarmötet samma år konstaterades att vägarna på Listudden fortfarande är ett problem. Underarbetet som gjordes för många år sedan är felgjort vilket innebär att det bildas gropar hela tiden som måste fyllas med grus. Ett nytt mer effektivt grus har därför köpts in. Detta år startade idrottsföreningen en bouleserie mellan gatorna i området, "Street-boule". De första mästarna blev Ulla Jagerstål och Mats Bergvall i stuga 48. Under juli träffades också 20-30 kolonister på gräsmattan vid midsommarstången för att ta upp en nygammal aktivitet, gympa under enkla former på initiativ av Karin Burgman i stuga 118.

Foton från kolonigympan 2009 på initiativ av Karin Burgman på bilden till höger. Fotograf Walfrid Monthén.

2010 blev äntligen det nya arrendeavtalet på ytterligare 25 år med Stockholms stad klart. Det trädde ikraft den 1 oktober. Det nya avtalet innebar också att samtliga medlemmar fick teckna nya avtal med föreningen. Det var något hektiskt på föreningens expedition under våren när samtliga avtal skulle skrivas på i tre exemplar med köbildning som följd. Den ovanligt stora snömängden under vintern ledde till att skjutbanans tak inte höll för tyngden. Tack vare de nya sopmolokerna minskade sophämtningskostnaderna drastiskt från 74 000 kr år 2008 till 5 500 kr år 2010. Anja Kylliäinen-Nummi i stuga 42 tog initiativ till Listuddens alldeles egna Allsång en regnig fredagskväll i juni. På repertoaren fanns gamla folksånger, sommarpsalmer och lite gospel.

Sommaren **2011** fick Listudden nya invånare, ganska många faktiskt. Det var Christina Bjurlöf i stuga 32 som ställde upp sina bikupor med invånare på backen vid stora eken vid Selins väg, uthus 1. Hennes små telningar har bidragit till ökad skörd från såväl äppelträd som andra nyttiga planteringar. Christina höll dessutom ett intressant föredrag om bin på sommarmötet. Nya gula väg-gupp placerades ut inom området för att dämpa farten på kolonisternas bilar. Problemen med groparna i områdets vägar fortsätter... Vid uthus 1 tillkom inte bara bikupor utan även ett virkesförråd som är till för alla, både att hämta från och lämna in till. På initiativ av Björn och Jill Westerlund i 96b hjälpte Alex Austin, den nya kioskägaren till med att musta 2,5 ton äpplen från Listuddens äppelträd och ett och annat från omkringliggande områden också. Att ta tillvara den digra äppelskörden även på detta sätt var populärt.

Glada kioskägare Jessica Roxell och Alex Austin i Kollo Ni Kiosken Skogssmörgås. Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam. På bilden saknas kocken Gunnar Sandberg.

Under hösten 2011 och vintern **2012** var det ovanligt många inbrott och inbrottsförsök på Listudden vilket ledde till att bommarna låstes redan i september. Under sommaren hade föreningen hjälp av sommarjobbande ungdomar som med sina handledare (kolonister) utförde en mängd arbeten på Listudden. De fyllde grus i väggropar, målade invändigt på uthus 4, klippte och röjde vid expeditionen, röjde sly på flera platser, tvättade och målade dansbaneräcket, trappräcken och föreningshuset. Föreningshuset genomgick dessutom en rejäl renovering med bland annat nytt golv och ny isolering under golvet, väggarna fick pärlspontpanel och taket byttes liksom belysningen m.m. Renoveringen av duschen i uthus fyra blev också klar under året. Samtidigt skrev föreningen på avtalet med Skarpnäcks stadsdelsförvaltning om de gemensamma byggnaderna,

vilket betyder att Listudden numera står som ägare till föreningshuset och uthusen. I maj erbjöds kolonisterna en praktisk och teoretisk ympningskurs samt en föreläsning om tomater, vilka olika sorter som finns och hur man lyckas med tomatodlingen. Tomatkakan till kaffet i pausen var mycket uppskattad. Årets utflykt gick till Åsby Hem och Trädgård samt Biskopsängens koloniförening.

Årets utflykt anordnad av kulturkommittén den 1 aug 2012 till Åsby Hem och Trädgård samt Biskopsängens koloniförening. Fotograf okänd.

Bilder från plantbytardagen på Listudden i maj 2012 som arrangerades av ovanstående fyra damer; Anne, Christina, Inger och Susanne. Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam.

Under **2013** fortsatte färdigställandet av föreningshuset med nya stolar, fler brandsläckare och brandfiltar, målning av innerdörrar samt nya arbetsbänkar i köket med sopsorteringskärl. På sommarmötet gavs utförlig information om vad som gäller för om- och tillbyggnad av våra stugor, de regler som gäller inom ramen för arrendeavtalet och vårt gemensamma ansvar. På samma möte informerades om att den planerade biogasanläggningen vid Flaten/Älta inte kommer att bli av. Fyra års arbete med protester har äntligen gett resultat. Föreningshuset fick en varmkompost och bakom skjutbanan finns nu även en eklövskompost. Listudden fick sin egna odlingsrådgivare som har gått en kurs i bl.a. Studieförbundets regi under 1 års tid i enlighet med FSSK:s riktlinjer för Stockholms koloniområde men även för miljödiplomeringens mål. Ett uppskattat föredrag om rosor hölls under pingsthelgen.

2014 nådde föreningen kraven för miljödiplomeringens grundnivå. Nu gäller det att bibehålla den och fortsätta arbetet. I juni var Sveriges Television och filmade ett inslag till programserien "Historieätarna" vid dansbanan med Lotta Lundgren och Erik Haag som programledare. Programmet sändes i december och handlade om maten man åt under 1930-talet. Under vintern sattes nytt rekord vad gäller inbrott i våra stugor, hela 131 stycken. Det hölls föredrag om dahlior och ett om tomater under säsongen och Bia Bergström höll kurs i orientalisk magdans. Årets utflykt i kulturkommitténs regi gick till Örebro med guidad visning på Örebro slott, vegetarisk lunch på Rosengrens skafferier och strövtåg i Wadköping.

Ja så var det då dags för föreningen att fira sitt 70-års jubileum **2015**. Redan i november hölls ett uppstartmöte som samlade både många intresserade och många uppslag och idéer på hur föreningen skulle fira detta jubileum. Bland annat teater för de allra minsta på kolonin

med teater Bambino och föreställningen Pricken som fyllde hela föreningshuset. Men också andra aktiviteter som kurs i linedance och orientalisk magdans och resultatet av det du läser just nu. Nu väntar vi bara på jubileumsfesten den 1 augusti och foton från detta jubileumsår lär väl dyka upp i nästa jubileumsskrift...

Och framtiden... ja man kan bara hoppas att Listudden och även alla andra koloniträdgårdsområden får fortleva som det viktiga kulturhistoriska arv det trots allt är trots att staden tränger sig på alltmer runt om.

Midsommarfirande på Listudden 2006. Fotograf Åke Holm

Vad vore ett koloniträdgårdsområde utan alla sina aktiviteter och aktiva medlemmar

Det sociala livet och umgänget är en stor del av livet på kolonin, så även naturligtvis på Listudden. Lika viktigt som odlandet är umgänget kolonisterna emellan. Det kan vara att ge odlingsråd, byta frön eller växter, prata bort en stund, hjälpa varandra, fika m.m.

Som ett led i strävan att lära känna varandra har föreningen i alla tider anordnat aktiviteter och fester som midsommarfirande, gökotta,

bingospel och idrottstävlingar. Här nedan kommer ett axplock av det som erbjuds på Listuddens koloniträdgårdsområde varje år.

Festkommitté var från början styrelsen tillsammans med idrottsföreningen och den dåvarande aktiva damklubben. Sedan 1968 genomförs Listuddens fester av styrelsen tillsammans med de medlemmar som har samma slutsiffra i lottnumret som året. Så i år är det alla med slutsiffra 5 som hjälper till med att genomföra till exempel jubileumsfesten.

GA-dagar

Kolonisäsongen inleds och avslutas med GA-dagar i maj respektive september då det är gemensamt arbete med föreningens anläggningar och områden vilket innebär minst 4 timmars arbete per stuga och säsong. Man kan också välja att ta på sig ett eller flera specialuppdrag att sköta under säsongen. Då bestämmer man själv när man gör uppdraget under förutsättning att det blir gjort. Efter fullgjort uppdrag får man se till att pricka av sig hos GA-ansvarig. De stugor som inte fullgör GA får bidra med ekonomisk ersättning till föreningen. GA-dagen avslutas med korvgrillning vid föreningshuset.

Foto från GA-dagar till vänster från 2010 när uthus 4 städades. Fotograf Åke Holm. Och till höger från 2014 när fekaliekomposten får bättre väggar. Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam.

Containrar

I maj finns även två eller tre containrar uppställda på området under en helg men de brukar bli fulla redan första dagen.

Gökotta

Traditionsenligt hålls gökotta på Kristi Himmelfärdsdagen för morgonpigga kolonister med start kl. 07.00. Då bjuder föreningen på sill och potatis, bröd och ost och gökottan avslutas med lotteri. I år 2015 vandrade man ner till Ekudden och njöt av gökottan istället för att sitta inne i föreningshuset. Gökottan startade med en tipspromenad ner till Ekudden

Foton från 2015 års gökotta där man tog sig ut i naturen för första gången. Jag trodde det var det som var meningen med gökotta... Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam.

Loppmarknaden

I början av juni har alla kolonister möjlighet att bli av med saker vi inte längre behöver genom att donera dem till föreningens loppmarknad som anordnas i kulturkommitténs regi. Helgen efter går loppmarknaden av stapeln och den brukar vara välbesökt även av kolonister från våra grannkolonier och andra. Loppmarknaden avslutas alltid med auktion då de riktiga godbitarna säljs till högstbjudande.

Det finns något för alla på loppisen, stora som små. Fotograf Åke Holm översta fotona från 2012 och nedre fotot från 2015 är fotograf okänd.

Loppmarknaden avslutas traditionsenligt med auktion. Här ses Fritte "in action" med assistent Anette. Fotograf okänd.

Midssommarfirande

Koloniträdgårdsfesten framför alla andra är midsommarfesten. Den har funnits så länge det funnits koloniträdgårdar i landet. Dagen inleds med att midsommarstången lövas och kläs. På eftermiddagen reses stången innan dansen runt midsommarstången och lekarna tar vid. Det bjuds på kaffeservering, tombola, lotter och fiskdamm. På kvällen bjuds det till dans på dansbanan med levande orkester och traditionsenligt servering, bollkastning, tombola, choklad och kaffehjul, skjutbana och pilkastning.

Under midsommardagen arrangerar Listuddens idrottsförening årets midsommarlekar för både barn och vuxna. Man kör de gamla klassikerna, bandydribbling, fotbolls-dribbling, boll på sked och säckhoppning och alla deltagare vinner godis. Lekarna avslutas med att alla barn bjuds på saft och bullar.

Mera midsommarbilder, nu från 2007 som satte nytt publikrekord. Fotograf okänd.

Och ännu fler midsommarbilder från 2012. Fotograf Åke Holm.

Midsommarfirande i år 2015 som bjöd på en hel del regn. Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam.

Årsmöte och sommarmöte

Årsmötet är föreningens högsta beslutande organ och brukar hållas i mars. Sommarmötet hålls första lördagen i juli på dansbanan och innan det anordnas även ett möte för nya kolonister.

Listuddens dag

Listuddens dag äger rum första lördagen i augusti och anordnas i Kulturkommitténs regi med tipsrunda, ridning, kaffeservering med hembakat samt hantverkmarknad på dansbanan där man kan sälja sina egentillverkade alster.

Pub-kvällar

Pubkvällar kan det bli ett par stycken per säsong vid föreningshuset och beroende på vädret sitter man antingen inomhus eller ute på verandan. Det bjuds på dricka och varma mackor och ibland levande musik, spontant eller arrangerat.

Listuddskabarén

I augusti är det också traditionsenlig Listuddskabaré med lokala artister men också inbjudna från grannkolonierna. Det bjuds på sång, musik, sketcher och inte minst orientalisk magdans.

Foton från 2009 och 2011 års Listuddskabaréer med Sten, Mona och Marianne. Birgitta och Birgit från Ekens koloniområde samt Agnes och Bia med orientalisk magdans. Fotograf samtliga foton Åke Holm.

Andra festtillfällen genom åren

Ett annat tillfälle när det ställs till fest är när föreningen firar ett jubileum som nu i år då det är 70 års jubileum. Då är det extra festligt med middag, underhållning och många tal samt dans.

Det har också anordnats höstfest, vintervandringsfest för de som vintervandrat, allsång, kräftskiva m.m.

Årets kolonist och andra förtjänsttecken

Årets kolonist utses årligen och får ett diplom på årsmötet. Alla kolonister kan lämna förslag på vem som ska utses.

Diplom, förtjänsttecken har även delats ut till medlemmar som under åren deltagit i föreningslivet och som genomfört sitt uppdrag på ett förtjänstfullt sätt.

Peppar och pumpa

Heter numera Stadsodlarfestivalen och är en fristående, nätverkande verksamhet som jobbar för koloniernas bevarande. Man vill visa och informera om hur viktigt det är med gröna rekreations- och odlingsområden för alla stockholmare och även att bevara en bit kulturhistoria. Flera aktiviteter pågår under säsongen som fröbytardagar och kurser. Säsongen avslutas i september på olika platser i staden. 2014 var man i Fatbursparken.

Bilder från Peppar och pumpa från 2012 där Listudden deltog. Fotograf Åke Holm.

Odlingsrådgivare

Sedan några år tillbaks har Listudden en egen Odlingsrådgivare. Rollen som odlingsrådgivare ligger i linje med FSSK:s riktlinjer för Stockholms koloniområde men är även ett mål inom miljö-diplomeringen.

Kurser och andra utbildningar

Varje säsong anordnas och genomförs några kurser och utbildnings-tillfällen för Listuddens kolonister. Det handlar om trädbeskrning, tomater, rosor, dahlior, kompostering, biodling m.m.

Bikupor

Sommaren 2011 fick Listudden nya invånare. Det var Christina Bjurlöf i stuga 32 som ställde upp sina bikupor med invånare i backen vid stora eken vid Selins väg, uthus 1. Hennes små telningar har bidragit till ökad skörd från såväl äppelträd som andra nyttiga planteringar. Men vi har också kunnat köpa honung. Många är intresserade och stannar gärna till och ser hur det går till när Christina är på plats.

Fotot till vänster berättar Christina Bjurlöf om biodling för intresserade under Peppar o pumpa 2012. Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam. På fotot till höger är Christina på väg att ta hand om sina små 2014. Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam.

Miljödiplomering och miljöprojekt

Mycket arbete har lagts ner på att Listudden ska få miljödiplomering och nu har kraven för miljödiplomeringens grundnivå uppnåtts. Ett av villkoren är att alla kolonister har en kompost och att vi sorterar våra sopor bättre. Men även mer har gjorts. En grupp har bildats för att undersöka alternativ till våra inte helt miljövänliga vattentoaletter. En fekaliekompost har byggts för att ta hand om det som kommer

från användningen av vintertoaletterna. En eklövskompost är byggd och startad under 2013. Vid föreningshuset finns en varmkompost donerad av en av våra kolonister. Fågelholkar är uppsatta vid våra fem uthus. Investeringen i sopmoloker. Skapandet av en mindre äng vid föreningshuset har påbörjats för att få fler vilda numera mer sällsynta växter att blomma där. Men det finns mer att göra som att diska i balja och slänga ut gråvattnet i rabatterna, välja miljövänliga rengöringsmedel, miljövänlig färg och miljövänligt gödsel.

Utöver miljödiplomeringen har styrelsen även drivit flera miljöprojekt som till exempel ett projekt för alternativa avloppslösningar i Listuddens koloniområde i samarbete med Stockholms stads miljöförvaltning och med stöd av FSSK under 2005-2007. Syftet med projektet var att minska läckaget av övergödande ämnen till Flaten. Projektet resulterade i en miljövänlig avloppslösning i duschhus 4.

Vad vore Listudden utan sin styrelse...

Styrelsen är länken mellan medlemmarna och markägaren samt har ansvar för planering och samordning av verksamheten och ekonomin. Ett styrelseuppdrag innebär att styrelsen ska se till att föreningen följer avtalet vi har med staden och verka för att alla medlemmar följer avtalet med staden samt avtalet med föreningen och de allmänna regler som vi beslutat om på årsmötet.

Här ser vi Annelie Månsson i styrelsen instruera kolonisterna till det gemensamma arbetet i maj på GA-dagen. På samma bild finns även Listuddens ordförande Ewa Asplund med till höger. Fotograf Åke Holm. På fotot till höger sitter kassör Åke Holm med utskick inför årsmöte och fakturering. Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam.

På bilden syns längst till vänster Mona Löchen, ordförande i Skrubba koloniträdgårdsförening som hjälper till med att hålla i klubban under Listuddens årsmöten. I mitten Listuddens ordförande Ewa Asplund och till höger kassör Åke Holm. Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam.

Foto från årsmötet 2014. Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam.

Styrelsemedlemmar i arbete: vice ordförande Ruth Carlsson och ansvarig för expeditionen på fotot överst till vänster. Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam. Ann Drott gräver inte efter guld utanför föreningshuset på fotot överst till höger. Fotograf Åke Holm. Föreningens festansvariga Siw Wåle på fotot nederst till vänster har samlat årets festfixare för genomgång. Fotograf Åke Holm. På fotot nederst till höger är det styrelsemöte. Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam.

Kulturkommitté

Kulturkommittén är en del av Listuddens koloniträdgårdsförening men med fristående ekonomi. Kulturkommittén som tidigare hette Damklubben och sen studiekommittén anordnar loppmarknaden i juni, Listuddsdagen, teckningstävling för barnen, aktiviteter i hobbyrummet, gemensamma utflykter m.m. Kulturkommittén bidrar med intäkter från bland annat loppmarknaden till inköp och upprustning av Listuddens gemensamma anläggningar. Den tidigare studiekommittén anordnade även kurser i trädgårdsskötsel.

Hobbyverksamheten är öppen på måndagar kl. 18-20 under säsongen. Fotot är från verksamheten 2012. Fotograf Åke Holm.

Damklubben som var kulturkommitténs föregångare bildades 1956 och var aktiv under många år ända fram till 1969. Damklubben stod för fika när man slog gräset runt fotbollsplan eller vid andra sammankomster och fester. De ordnade basarer och paketauktioner. De skänkte inventarier till föreningshuset och vid flera tillfällen även pengar. Varje sommar ordnade de med bussutflykter med varierande resmål samt teaterabonnemang. I december hade de luciafest. De som var aktiva i Damklubben sydde även sin egen hembygdsdräkt för

Listudden. Den var mönstrad i blått eller rött tyg och finns fortfarande kvar och används än idag.

Foto från 1950-talet på damklubben och på fotot till höger är det Ester Undin som har sin hembygdsdräkt på sig. Fotografer okända.

Listuddens idrottsförening

Redan i begynnelsen när området var nytt samlades kolonister på ängen där idrottsplatsen nu är belägen för att spela fotboll, handboll, varpa eller friidrott. År 1949 fanns ett förslag till Listuddens årsmöte att bilda en idrottsförening som avslogs men några år senare bildades Listuddens idrottsklubb, numera idrottsförening, LIF. Alla som har kolonilott på Listudden är medlemmar i LIF som är en egen förening med egna stadgar och årsmöten. LIF är alltså inte en del av Listuddens koloniträdgårdsförening.

Efter en Koloniseriematch i fotboll.
Listuddslaget gläds åt segern. Fr v
bl a
Sören Egerblom, Stig Svensson, Conny Sjöberg,
Anders Svantesson, Gunnar Stockhammar, Bosse
Örn, Lennart Moberg.

Idrottsföreningen verkar ha haft sin storhetstid på 1950- och 1960-talen. Idrottsintresset var extremt högt under efterkrigstiden. Gunnar Stockhammar som bodde i stuga 126 har skrivit en historisk berättelse om idrottsföreningen som finns att läsa i Listuddens verksamhetsberättelse från 1995.

Under åren har idrottsföreningen bidragit till föreningens aktiviteter genom att ordna med fotbolls-, handbolls- och varpatävlingar. Man har erbjudit tennis, badminton och fortfarande genomförs

friidrottstävlingar och Listuddsloppet eller löpartävlingen Listudden runt som samlar många deltagare. Under första året hade man även simtävlingar i Flatenbadet. Volleyboll, boule och även vinteridrott finns på listan sedan många år tillbaka. På gräsmattan vid föreningshuset erbjöd Marianne Jonsson motionsidrott under 1970-talet. Idrottsföreningen håller även i lekarna på midsommardagen.

Marianne Jonsson får diplom under Listuddens jubileumsfest 1985 för sitt engagemang i idrottsföreningen som aktiv handbollsspelare och senare med motionsgympa utanför föreningshuset och som lektant. Fotograf Bengt Carlqvist.

LISTUDDENS IF Klubbmästerskap 2015

FRIIDROTT

Seniorer 16 – uppåt: Lördag 25/7 kl. 12.00
 Juniorer 0 – 15 år: Söndag 26/7 kl. 11.00

BOULE

Singel: Lördag 8/8 kl. 11.00
 Lag : Söndag 9/8 kl. 12.00

Korv- och drickaförsäljning
 sker under båda dagarna

VOLLEYBOLL

Lördag 15/8 kl. 12.00

LISTUDDEN RUNT

Söndag 16/8 kl. 15.00

Listuddens idrottsförenings aktiviteter under 2015. Bilden hämtad från Listuddens hemsida.

Boule

Boule är en populär aktivitet för många av Listuddens kolonister.

Boulesäsong startar redan i maj och håller på till september/oktober.

Varje tisdag träffas man kl. 18 och spelar vid bouleplan och ofta även

andra dagar i veckan. Efteråt brukar man grilla och nu finns både sittplatser och en åskådarläktare. Förutom Listuddsmästerskapen tävlar man mot Orhems koloniträdgårdsförening och en tävling i Street-boule har också kommit igång. Det sistnämnda ett kul sätt att använda våra vägar för mer än att förflytta sig från infart till den egna lotten på. Det ryktas om att även koloniföreningarna Skarpnäck, Eken och Odlaren har planer på att börja spela.

Koloniträdgårdsföreningarna Listudden och Orhem hade årets vänskapsmatch den 27 juni. Listudden vann med 4 – 2. Fotograf Ann Bringemo.

Och bilder från Street-boule under 2011 och det vinnande laget. Fotograf okänd.

Intervjuer med kolonister

Hur det var att vara med från början på Listudden

Sonja Tägtström i stuga 240 har djupa rötter i koloniträdgårdsjorden. Sonja har varit med sedan starten då hennes föräldrar Birger och Ester Undin flyttade sin stuga från Övre Valla i Årsta till Listudden. Pappa Birger var dessutom Listuddens förste ordförande och har fått den väg som stugan ligger på uppkallad efter sig, Undins väg.

Vi slår oss ner i stugans lilla mysiga veranda och Sonja berättar att hon var 8 år när hon kom till Listudden första gången. Det var stugorna 1-242 som byggdes först 1944. Sonjas pappa hjälpte till med att dela ut lotter och Sonja visar mig medlemsmatrikeln där han noggrant förde in namnen på de nya kolonisterna. År 1947 kom det område som kallas Öfre Östermalm till med lotterna 243-302 och många år senare 1984 byggdes de resterande stugorna nr 303-316. Sonja berättar att till Listudden flyttades stugor från Övre Valla som hennes föräldrars stuga men också från Hammarby. De som bodde i området parallellt med Kioskvägen kallades då för Hammarbygänget. Nere på fältet var det fler nybyggda stugor men också ett och annat punkthus som flyttats från bland annat Skjutbanan i Björkhagen.

Sonja minns hur det var första tiden på Listudden. Hennes föräldrar hade goda vänner som bodde i stuga 213 och deras dotter Inga och Sonja gick på simskola ihop vid Flatenbadet. Under de första åren lekte Sonja med tjejerna i stugorna runt omkring som Anita, Marianne, Birgitta, Eivor och Ella men också Isa i 11:an. De lekte och spelade burken. 1946 satte de upp en teaterföreställning med en scen på ången bakom stugorna 213-215. Publiken satt på bänkar och

stolar. Sonja sjöng solo; ”Violer till mor” och så spelade de teater och hade sketcher.

Foton från teatersommaren och den enda föreställning som gavs för Listuddens kolonister. Fotograf okänd.

Sommaren då Sonja var 11 år sålde hon och Ella tidningen AT, Aftontidningen. Ella och Sonja hämtade tidningsbunten de skulle sälja borta vid busshållplatsen vid Orhemsvägen. När det var förseningar satt de där och väntade och då kom ofta de äldre och undrade vad som hänt med deras tidning eftersom de inte kom med den. När hon var 14 år jobbade hon i Orhemskiosken som hade öppnat. Senare på 1950-talet öppnade en konsumbutik strax innan gula villan borta vid Orhems koloniträdgårdsområde.

Ju äldre de blev desto mer hängde de med killgänget, speciellt i tonåren. De gick och badade i Flaten och åkte med kanot till den lilla kobben i sjön. Regniga dagar spelade de kort. De var då oftast i stuga 231 hos Casterwalls. De spelade också boll eller tittade på när grabbarna spelade fotboll. Motortävlingarna på Skarpnäcksfältet lockade också.

Sonja var också med och tävlade i idrottsföreningens olika aktiviteter, speciellt handboll som de spelade i Skarpnäck och på nuvarande fotbollsplan. Efter träningen sprang de ner till Scoutberget

och badade. De spelade mot andra koloniföreningar som Skarpnäck, Flaten och Orhem. När Sonja var 19 år och nyförlovad vägrade hon att ta av sig ringen när de skulle spela match vilket slutade med ett stukat finger. Sonja har även varit aktiv gymnast förutom att hon spelat handboll. Handboll spelade hon även aktivt i Söderlaget Lunden.

Sonja på väg att sälja tidningen AT samt Sonja tillsammans med Ella på bilden till höger som också sålde AT. Fotograf okänd.

Sonja går och hämtar en pärm med papper, kvitton och annat spännande från idrottsföreningens aktiviteter från 1950-talet. Hon berättar att när hon var 21 år och gifte sig fick hon i lysningspresent en rostfri hink av idrottsföreningen just för att hon varit med och tränat handbollslaget. Sonja visar mig kvittot från idrottsföreningens pärm som visar att en hink köpts in till Sonja Undin i gåva i samband

med bröllop. Hinken kostade hela 35,05 kr. Det var mycket pengar på den tiden. Sonja berättar att hon fortfarande har kvar hinken.

Sonja med sina föräldrar Birger och Ester samt storsyster Linnea som är 11 år äldre och bilden till höger med mamma Ester på trappan till stugans veranda. Fotograf okänd.

Jag frågar om Sonja minns något speciellt från sin barndom eller uppväxt på Listudden. Sonja funderar en stund och berättar om den filminspelning som gjordes i grannhuset 1975. Sonjas pappa Birger, mamma Ester och hennes yngsta dotter Elisabet eller Bisse kallad var med som statister i filmen tillsammans med andra kolonister. De fick bland annat vara med om ett fejkat midsommarfirande. Det var filmen "Det är nu livet börjar" under regi av Bengt Lagerqvist som spelades in under försommaren detta år.

Sonja minns också VM i Bågskytte 1959 men hon var aldrig där och tittade. Busade gjorde de också när de var yngre som att smyga förbi och palla äpplen på Listuddens gård när de var på väg till Flatenbadet.

Sonja fortsatte att vara ute i stugan under somrarna även när hennes tre döttrar växte upp och senare för att hjälpa sina föräldrar med

stugan och trädgården när de blev äldre. 1992 tog Sonja över sina föräldrars stuga, året innan hennes pappa gick bort. Sista åren var hon ute mycket och hjälpte honom med huset och trädgården. Sonja känner sig som en typisk kolonist. Hon odlar mycket grönsaker som dill, mangold, persilja, rödbetor, morötter och potatis. Hon har alla sorters bär som krusbär, hallon, svarta och röda vinbär samt äppelträd. Hon gör fortfarande allting själv på tomten och med huset. Sedan hon blev pensionär har hon tillbringat mycket mer tid i stugan och eftersom hon bor i närheten går det lätt att cykla ner. Stugan är mysigt hemtrevlig trots sin litenhet, 20 kvm. När den flyttades från Övre Valla var den 14 kvm men i samband med flytten byggde hennes föräldrar till stugan. El är indraget men vatten saknas. Det får hon hämta ute på tomten.

Det har hänt mycket sedan Sonja och hennes föräldrar flyttade sin stuga till Listudden. Eller som Sonja uttrycker det: ”det var en helt annan social anda på den tiden med mycket mer gemensamt och man hjälptes åt med olika sysslor men också gemensamma fester som kräftskivor och midsommarfirande. Eller ta gubbarna som byggde dansbanan 1947. Det var frivilligkrafter som byggde dansbanan på sin semester och då kan man tänka på att på den tiden hade man kanske inte mer än två veckors semester.

Sonja berättar också med glädje att hon för cirka tio år sedan fick förnyad kontakt med några av de grabbar hon umgicks med i slutet av 1940-talet och fram till mitten av 1950-talet. De tappade kontakten när grabbarna flyttade från området. Två av grabbarna hittade varandra och sen åkte de ut till Listudden för att hitta Sonja men hon var inte hemma när de var förbi så de lämnade en lapp i brevlådan och på den vägen är det. Efter det har de träffats regelbundet på promenader, går på bio eller äter en bit mat på restaurang. Isa som

bodde i stuga 11 är fortfarande en av Sonjas bästa vänner. De växte även upp tillsammans på Åsögatan 200. Jag tänker att det är underbart när vänskap kan bestå under så många år och att tappade trådar kan tas upp och leva vidare som om åren däremellan inte existerat.

Vi avslutar intervjun med att gå ner till korsningen där skylten med Undins väg börjar och jag tar en likadan bild på Sonja som Tage Jardéus tog på hennes pappa.

Foto på pappa Birger Undin samt hans dotter Sonja Tägtström vid samma uppfart till Undins väg. Fotograf Tage Jardéus för fotot på Birger Undin och fotot på Sonja Tägtström av Haidi Langaas.

Hur det var att växa upp på Listudden

På dagen 100 år sedan Benkes mamma Elsa skulle fyllt 100 år slår vi oss ner, Benke och jag, i min lilla trädgård. Det blåser lite lätt och är inte mer än 11-12 grader. De mörkgrå molnen hänger tunga över kolonin och ett och annat regnstänk blöter ner mitt block men vi beslutar oss för att sitta ute och trotsa vädergudarna. Benke bjuder på melon och jag bjuder på kaffe.

Benke heter egentligen Bengt Örn och bor i den stuga på Selins väg 4 som han tog över efter föräldrarna, Olof och Elsa, för ca 20 år sedan. Stugan byggde de själva när Listudden var nytt 1945. För den lilla familjen som då bestod av föräldrarna och Benkes storebror Bosse måste det ha varit rena himmelriket att få komma ut på landet trångbodda som de var i en liten etta på Södermalm.

Foto med Benke Örn som fyraåring i stuga 4 i lådbilen pappa Olof byggde. Fotograf okänd. Benke idag på moppe. Fotograf Haidi Langaas.

Benke lutar sig tillbaka i stolen och frågar om jag känner till Ubba-leken på min fråga hur det var att växa upp på Listudden och vad de gjorde på dagarna som barn? Jo de rullade ihop pluttessmå tidningar som Hacke Hackspett och Davy Crocket. Benke visar med händerna

hur de rullade ihop tidningarna, sen lekte de kull med dem. Annars cyklade de omkring på området eller körde cykelcross runt uthuset på ettans område eller borta i skogen vid dansbanan. Genom att han var runt på hela området så blev han en hejare på alla husnummer. Ibland cyklade de ner till badet eller tog badbussen som stannade utanför vid Orhemsvägen till Flatenbadet. Benke berättar att de ofta klättrade i den stora eken där han trillat ner massor av gånger och nästan slagit ihjäl sig. Killar och tjejer lekte tillsammans utom när grabbarna åkte ner till Flaten och fiskade.

På den tiden fanns varken TV eller datorer, ja inte ens elektricitet, säger Benke så de spelade mycket spel som Monopol, Finans och Jägersro om de inte lekte. De var också nere mycket på fotbollsplan och lirade fotboll eller så drog de till dansbanan och använde de två ingångarna som fotbollsmål. Men det tyckte inte de vuxna om som kom och hötte med nävarna att de skulle ge sig iväg, skrattar han. Flera av de Benke lekte med som barn eller umgicks med i tonåren har nu också egna stugor som Tommy och Maggan i stuga 196 och Bosse i 96c. Även Benkes föräldrar umgicks med andra vuxna i stugorna nära varandra som stugorna 3-5 och 40-41.

Benke minns också affären, Angbergs livs som fanns på området när han växte upp. Affären låg på nuvarande parkering mellan 95:an och 96:ans stugor. Affären hade el vilket inte var indraget i övriga stugor. De sålde fotogen, rödsprit och varnolen som användes till lamporna man hade i stugorna. Butiken sålde också mat och gasoltuber till kylskåpen. När Benke blev lite äldre 11-12 år hjälpte han till i affären med att ta emot ölbackar och gasoltuber som skulle bytas. Benke berättar att de flesta bara hade matkällare och det hände att det kom maskar i maten. När det var varmt på sommaren fick man därför

handla och laga till maten samma dag. När strömmen kom 1969 kunde alla äntligen sätta in riktiga kylskåp.

Affären brann ner 1973 och byggdes inte upp igen. När alltfler dessutom köpte bil började även kolonisterna åka längre för att handla som till Farsta centrum och NK som hade ALLT från mat till fiskedrag och luftgevär.

Kommer du ihåg något speciellt som hände när du var barn på Listudden undrar jag? Jo då Benke berättar att när han var 8 år genomfördes Världsmästerskapen i bågskytte på Skarpnäcks flygfält 1959. Det var en häftig grej att titta på och som hände i deras närhet. Efter det köpte Benke och kompisarna på kolonin pilbåge och pilar på NK i Farsta och tävlade med varandra nere på fotbollsplan. De kunde skjuta iväg pilen så långt planen sträckte sig, hela 100 meter. Andra spännande saker som var kul att gå och titta på Skarpnäcksfältet var motortävlingar och hundkapplöpning.

När Benke blev tonåring blev det jobbigt att följa med till kolonin och bo nästan fyra vuxna på den lilla ytan så då blev han oftast kvar hemma i radhuset i Spånga. Men polarna hemma ville gärna åka ner till kolonin för att kolla in de balla brudarna så då åkte de ner med moppar, berättar Benke och ser lite lätt generad ut.

Benke berättar att han idrottat en stor del av sitt liv. Under barn- och ungdomsåren spelade han fotboll. På kolonin fanns det flera fotbollslag; juniorlag, seniorlag och ”gubblag” där farsorna lirade. Däremot fanns det inga damlag. Fotbollslagen spelade i koloniserier med lag från andra koloniområden i hela Stockholm som de norr om stan som Iris, Stora Mossen, Kortenslund, Linnea men också Orhem, Skarpnäck, Skrubba. Till och med Flatenbadet hade ett eget

fotbollslag. Benke har spelat aktivt i andra fotbollslag också och har även jobbat som fotbollsdomare under många år.

Foto på Listuddens seniorlag med bland annat Benke och Bosse m.fl. Fotograf okänd.

Sedan femton år tillbaka spelar Benke boule både hemma i Spånga vintertid och nere på kolonin under sommarhalvåret. Det är ett gäng som träffas och spelar boule en till två gånger i veckan på tisdagar och fredagar nere vid fotbollsplan. De brukar spela mot Orhem om ett vandringspris. Sen finns även Listuddens mästerskap som är en turnering. Benke svarar lite undvikande på frågan om han är duktig på att spela. Jag misstänker dock att han är lite blygsam om sina färdigheter eftersom han spelar nästan året runt. För 15-20 år sedan låg boulebanan vid kolonikiosken. Sen gjorde idrottsföreningen i ordning en boulebana nere vid fotbollsplan där man ses, spelar och avslutar med att grilla. Man turas om med att ta med grillkol. Benke

hälsar alla välkomna att komma med och spela! Det är ett trevligt sätt att umgås på, menar Benke.

Så kommer den obligatoriska frågan till en kolonist vad han odlar. Benke berättar att hans äppelträd är dåliga så han har fått såga ner ett transparente blanche men planerar att sätta 1-2 nya äppelträd. Förutom träden har han svarta och röda vinbär, krusbär och rabarber. Dessutom odlar han potatis och tomater. Benke sköter dessutom gräsklippningen vid uthus 1 och vid lekparken under sommarhalvåret.

Foto till vänster med Benke i mamma Elsas famn, pappa Olof och storebror Bosse. Fotot till vänster med kusinen Eva Örn samt Benke i mitten och brorsan Bosse till höger. Fotograf okänd för båda fotona.

Vi rundar av intervjun. Själv fryser jag så det nästan är svårt att skriva men Benke tycks helt oberörd av kylan. Men jag vill ändå

ställa en sista fråga. Vad har Benke för tankar och funderingar kring hur Listudden och kolonilivet förändrats och vad tror han om framtiden? Benke är orolig för att Listudden kommer att försvinna på sikt. Han tror på att vi måste bo mer i området och plantera mer; visa att det är kolonister vi är. Förr i tiden då bodde kolonisterna där hela sommarhalvåret. En gradvis förändring har skett från koloniliv till mer av sommarstugeliv vilket Benke tycker är en utveckling åt fel håll. Benke efterlyser också bättre introduktion för nya kolonister. Kanske skulle man förutom vid det traditionella sommarmötet låta ”gamla” kolonister som kan området visa runt och berätta lite mer om vad som gäller och hur det går till som han själv gjort för några nya grannar.

Vi skiljs åt och jag tänker på Benkes mamma. Benke berättade väldigt varmhjärtat om sin mamma. Sista gången han tog ner henne till stugan var hon 90 år och samma höst när hon gått bort hittade han en liten lapp i hennes byrålåda där hon skrivit att hon hade varit och hälsat på. Det berörde när Benke berättade om detta.

Hur det är att vara ny på Listudden

Regnet står som spön i backen när jag beger mig till stuga 205 för att träffa Tony och Linda som är relativt färska kolonister på Listudden. Det visar sig dock under intervjun att de inte är obekanta med vare sig Listudden eller området.

Tony Valdelid och Linda Sjöberg tog över sin stuga i september 2014. Då hade de stått i kö i 7-8 år både till Listudden och till Orhem. De gillade att tomten var så öppen och med solläge för de vill kunna odla mycket. Stugan var dessutom mycket större än de tänkt från början. Linda berättar att de har vänner både på Listudden och Orhem så det kändes naturligt att ställa sig i kö till bägge föreningarna. Deras närmaste grannar hemma på Söder har stuga på Listudden. Närheten till Söder där de bor som gör att de kan cykla till stugan liksom närheten till sjön Flaten var ytterligare förutsättningar för att stå i kö till dessa områden.

Tony och Linda i sitt mysiga kök. Fotograf Haidi Langaas.

Tony och Linda är gärna ute i naturen. De plockar bär och svamp men också allt annat som går att äta eller använda från naturen. Eller som Linda konstaterar ”Det är ett gratis skafferi och allt ute i naturen är dessutom ekologiskt”. Tidigare hade de motorbåt, en Albin 25:a som de sålde för några år sedan i samband med att båtklubben var tvungen att lägga ner verksamheten på grund av bostadsbygge.

Ingen av dem har kolonigenerationer bakåt men fröna till att odla såddes hos Linda redan när hon var liten hemma hos farfar och morföräldrarna. Linda har även arbetat på Säbyholms gymnasium, en naturbruksskola (som numera är nedlagd) där hon bland annat skötte växthusen, planerade och sådde samt diverse andra arbetsuppgifter som finns på en skola av detta slag. Båda två tycker om att odla och har planer för kolonilotten men först vill de komma i ordning med stugan. Få det beboeligt så att det blir *deras* stuga. Tanken är att renovera ett rum i taget, isolera, måla och inreda.

Loppmarknaderna i området liksom Blocket är utmärkta ställen att fynda på. Bara dagen innan intervjun köpte de trädgårdsmöbler till verandan nästan i nyskick genom en Blocketannons. Tony berättar också att de behöver dra ny el i stugan eftersom det är gamla utanpåliggande elledningar och kontakter som inte känns så säkra.

När de tog över stugan visade det sig att det fanns hur mycket verktyg och trädgårdsredskap som helst under huset i krypgrunden. Dessa har tydligen legat där sedan stugans första ägare. På vinden hittade de även gamla skidor från 1940-talet men det finns mer fynd på vinden som de ska få hjälp av en väninna som är liten och smal och som kan klättra in eftersom luckan är så liten. Inne i stugan hängde en tavla med ett flygfoto över Listudden från 1950-talet. Då fanns fortfarande inte området Öfre Östermalm.

I trädgården fanns vinbärbuskar, krusbär och två äppelträd när de tog över lotten. Själva har de påbörjat en trädgårdsodling i kragpallar. Härutöver har de krukor utplacerade med olika växter och blommor. När de flyttade in var det ett mischmasch av allt möjligt som bambu, prästkragar m.fl. växter som de tagit bort. Istället har de planterat hallonbuskar och jordgubbsplantor. Det har blivit många lass till återvinningen, berättar Tony. De har också börjat fundera på vilket system de vill ha som kompost; en varmkompost eller bokashihinkar. De har haft så många projekt på gång både ute i trädgården och med stugan att grannarna har kommenterat att ”Man får faktiskt ta rast också på Listudden” berättar Linda leende. Men nu vill de inte plantera mer förrän stugan är klar. De ska också börja ta det lite lugnare lovar de och skrattar.

Lavendel i krukor vid den lilla uteplatsen på kortsidan av stugan. På fotot till höger visar Linda en del av odlingarna. Fotograf Haidi Langaas.

Både Tony och Linda tycker att de har fått en bra introduktion till Listudden och föreningen. De kände ju dessutom till området sedan tidigare och har följt med på hemsidan under de år de stått i kö vad som händer här ute och det engagemang som finns. Sen måste man ju ta reda på saker och ting själv också, som Tony uttrycker det. Alla har varit och är så trevliga och delar med sig av sina erfarenheter. De

närmaste grannarna kom och hälsade dem välkomna när de flyttade in.

Tanken är att de ska vara på kolonin så mycket som möjligt. De gillar det sociala livet men även att chilla med vänner och grilla. Det första de köpte till stugan var faktiskt en grill, berättar Tony som gillar att grilla. Men de uppskattar även lugnet och tystnaden ute på Listudden för att kunna ladda batterierna. Att ha kolonin blir en vila från alla tunga samtal och en oftast hög ljudnivå på arbetet menar Linda som jobbar som handledare för vuxna på ett socialt företag. Ett arbete som tar mycket energi.

Linda berättar om ett fint möte denna sommar på Listuddens loppis när hon stod och tittade på böcker. En kvinna jämte henne lyfte upp en bok och föreslog att Linda skulle köpa den. Det var en bok om vildrosor och det var precis det som Linda har funderat över och vill lära mer om så hon köpte boken. Hon är glad över både detta fina möte och boken hon köpte.

Lindas halva stjärna med kragpallar som de börjat odla i denna sommar. Fotograf Haidi Langaas. På fotot till höger ses Tony till höger hjälpa till med årets midsommarförberedelser att klä midsommarstången. Fotograf Anne-Charlotte Bennerstam.

Vi avslutar intervjun genom att gå ut på tomten. Det har äntligen slutat regna och solen tittar fram lite mellan molnen och den fuktiga värmen gör att det nästan ångar från trädäcket. Tony och Lindas

hörntomt gränsar till ån som rinner genom området. Tony har rensat på slänten ner mot ån för att det ska se trevligare ut. Han har också snickrat ihop ett fiffigt avrinningssystem från alla vattentunnor som han stolt visar upp. Linda har hittills stått för det mesta av odlingarna och visar det hon satt i kragpallarna. Hennes tanke var först att ställa kragpallarna i formen av en stjärna men då hade de fått ta bort den lilla uteplatsen på kortsidan av huset så det blev en halv stjärna istället.

”Att jobba med jorden är bra. Den gör att man blir lycklig och lyrisk” säger Linda och det påminner mig om vad Listuddens första ordförande Birger Undin en gång uttryckte det ”Att ha koloni är som medicin.”

Listudden - Lite fakta och kuriosa i och om området

Skarpnäck är den stadsdel i Stockholm som har flest koloniområden: Listudden, Eken, Odlaren, Orhem, Skrubba och Europas största koloniområde Skarpnäck.

Listuddens koloniområde ligger inom Flatens naturreservat med stugor öster om Orhemsvägen och söder om Flatenvägen vid Skarpnäcksfältet som sträcker sig mot sjön Flaten vid Listuddens gård. Området anlades 1944-45. Från början i två skilda områden med 226 skilda lotter inom Skarpnäcks gård och 15 lotter på ett gärde inom Flaten. 1947 tillkom ytterligare 59 lotter i sydost och i början av 1980-talet ytterligare 14 lotter. Nu består området av 317 lotter med en total yta av 117 961 kvm, varav Listudden betalar för 113 104 kvm, resten består av allmänning. Föreningen arrenderar i sin tur ut marken till föreningens medlemmar. Ett nytt 25-års avtal med kommunen trädde i kraft 1 oktober 2010, vilket även medförde att samtliga medlemmar fick teckna nya avtal med föreningen. Listuddens koloniområde har gemensamma anläggningar: föreningshus, uthusbyggnader med WC och dusch, lekplatser, fotbollsplan, bouleplan och P-platser. Listuddens koloniområde är indelat i fem områden. Varje område har en eller flera områdesansvariga som samordnar arbetet inom områdena.

Listuddens koloniträdgårdsförening samarbetar och samverkar med grannföreningarna i den s.k. sjuklubben som består av; Skarpnäcks, Skrubbas, Orhems, Odlarens, Ekens, Dalens och Listuddens koloniträdgårdsföreningar. Man träffas regelbundet och diskuterar gemensamma frågor.

Fakta om några av vägarna inom Listuddens koloniträdgårdsområde

Listudden har infarter dels från Flatenvägen vid Selins väg (Infart 1), Flatenvägen vid Mellanvägen/Affärsvägen (Infart 2), från Orhemsvägen (Infart 3). Förutom huvudvägen Affärsvägen är 14 vägar namngivna inofficiellt: Föreningsvägen, Mellanvägen, Selins väg, Skogsvägen, 1:a – 9:e tvärväg, Undins väg. Vägarna inom området fick sina vägskyltar 1985.

Affärsvägen är huvudvägen inom Listuddens koloniområde och också den längsta vägen inom området.

Föreningsvägen leder till föreningshuset.

Kioskvägen leder in till Listudden vid infart 3 där också Kollo Ni Kiosken Skogssmörgås ligger.

Mellanvägen är just nästan det den heter, mellan alla andra vägar. Den förbinder Affärsvägen och Listuddsvägen.

Selins väg är namngiven efter Bror Selin som var ordförande i Listuddens kolonistugeförening i tio år från 1969 och framåt. Bror Selin bodde i stuga nr 40.

Undins väg har fått sitt namn av Birger Undin som var föreningens förste ordförande 1944 och fram till 1949. Birger Undin bodde i stuga 240.

Vad finns i området runt Listuddens koloniträdgårdsområde?

Ekens koloniområde gränsar till Listuddens koloniområde. Anlades 1963 och har 78 lotter.

Koloniträdgårdsföreningen Odlaren ligger på andra sidan Orhemsvägen. Odlaren bildades redan 1918 men låg då i Svedmyra. Området flyttades sen till Skarpnäcks stadsdelsområde 1953. Det finns 114 lotter.

Koloniträdgårdsföreningen Orhem ligger lite längre ut på Orhemsvägen. Föreningen består av 146 lotter med stugor och bildades 1949-50.

Listudden var ett torp under Skarpnäck från 1685 beläget nära sjön Flatens nordvästra vik. Gården blev sommarnöje 1886 åt familjen Neumüller och är fortfarande bebott men heter numera Listuddens gård.

Sjön Flaten ligger på mark från Skarpnäcks gård. Så när som på några gårdar och delar av två koloniområden (däribland Listuddens) finns ingen bebyggelse så folkmängden hör till Stockholms lägsta och har länge legat under 10 personer i denna del av Söderort. Sjön Flaten är en insjö i Tyresöans sjösystem med en yta på 64 ha och avvattnas via en vacker bäckravin till Drevviken. Tillrinningen sker dels via grundvattnet och dels via Flatenån som avvattnar Skarpnäcksfältet. Sjön är relativt djup även inne i vikarna och har ett medeldjup på 7,9 m. Vid östra stranden av sjön ligger Flatenbadet som är Stockholms största friluftsbad. Badet invigdes sommaren 1934. I norra änden av badet ligger det speciella barnbadet dit det varje sommar under åren 1935-1978 gick speciella gratis badbussar

för stadsbarnen där barnen förutom att lära sig simma också bjöds på mjölk och bullar. Sjön har länge ansetts vara den sjö i Stockholmsområdet med den bästa vattenkvalitén och har ett mycket gott siktdjup. Förändringar har skett senaste åren med en förskjutning mot arter i sjön som är typiska för övergödda sjöar.

Täppan är koloniområdet utan stugor mellan Orhemsvägen och Listuddens koloniområde. Området uppläts 1986 och har 68 lotter fördelade på 8000 kvm.

Listudden i media

Under fem veckor på försommaren 1975 spelade TV in en film på Listudden med namn "Det är nu livet börjar" under regi av Bengt Lagerqvist. Filmen visades i TV den 26 januari 1976. Många kolonister medverkade som statister. Föreningen fick 2 500 kr i hyra för föreningslokalen som användes till matsal och förvaringsutrymme av TV-teamet.

1978 spelades en barnfilm in – det är oklart vad den hette.

1981 spelades delar av filmen Babels hus in på Listudden. Stuga 226 lär vara den stuga som Carl-Gustav Lindstedts rollfigur patienten och pensionären Primus Svensson höll till i. Filmen Babels hus är baserad på boken med samma namn som är skriven av P. C. Jersild. Det lär även ha spelats in ytterligare en film i början av 1980-talet då stuga 241 lånades.

Radio Stockholm besökte Listudden den 31 juli 1981 och bandade ett program som senare sändes på radio. Någon som minns eller vet vad programmet handlade om?

I början av juni 2014 spelades programmet Historieätarna in i SVT:s programserie där Lotta Lundgren och Erik Haag wallraffat sig igenom olika tidsepoker med hjälp av maten. På Listudden var det historiskt ätande på 1930-talet. De tyckte att vår dansbana var ett bra exempel på en dansbana från 1930-talet (?) och använde denna för att spela in några sekvenser i TV-programmet. Programmet sändes den 22 december i SVT 1.

Foto från inspelningen av programmet Historieätarna i juni 2014 med Lotta Lundgren och Erik Haag. Skärmdump från SVT.

Ett antal artiklar om Listudden i olika tidningar har det också blivit genom åren; Södernyheterna, Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Mitt i Söderort, Ålandstidningen m.fl. tidningar. Listudden har även blivit omnämnt i en japansk trädgårdstidning med bilder från området och lyckan över att ha hus på Listudden. I tidningen berättar de att vi odlar och vilar upp oss här på helgerna och hur positivt det är med koloniträdgårdsrörelsen.

Klipp från två olika tidningsartiklar ur Listuddens arkiv

Birger Undin, pionjär och Listuddens förste ordförande

För Birger Undin, Listuddens första ordförande, var det som medicin att ha koloni. Birger föddes 1897 och blev 95 år gammal och var sin kolonistuga trogen så länge han kunde, hela 68 år. Birger och hans fru Ester som var kolonister redan 1924 flyttade sin egenhändigt byggda stuga från Övre Valla när det avvecklades för bostadsbyggande tillsammans med sju andra kolonister som tvingades flytta till Listudden. Birger var en genuin föreningsmänniska och aktiv redan från början genom att bli Listuddens ordförande som han var fram till 1948. Tidigare hade han varit ordförande i Övre Valla. Som

lite kuriosa från när jag grävde i Stockholms stads arkiv hittade jag ett tjänsteutlåtande från 1942 angående ersättning till Valla Koloniförening för skador på föreningens vattenledningar inom Valla koloniförening där i ett brev ställt till ordförande Herr Birger Undin, Åsögatan 200, fastighetsnämnden vid sammanträde beslutat tillstålla föreningen 424 kr som ersättning för de kostnader föreningen haft för istandsättande av sommarvattenledningar som blivit avskurna i samband med gatuarbeten.

När Listudden var nytt, 1944 och 1945, delade Birger ut lotter till de nya kolonisterna och 3 300 äppelträd skulle planteras. Tillsammans med stadens byggnadsingenjörer gick han runt ett par gånger om året och kontrollerade att lotterna sköttes enligt konstens alla regler. Även efter ordförandeskapet fortsatte Birger att vara aktiv inom föreningen men på andra sätt. Han hjälpte bland annat till med att ordna så att ängen som brukades av bonden på Skarpnäcks gård fördes över till Listudden koloniförening och gjordes om till nuvarande fotbollsplan. Han spelade också varpa i idrottsföreningen.

Birger Undin höll tal under Listuddens 50-års jubileum. Fotograf okänd

Sitt intresse för trädgård och odling fick Birger från sin morfar som hade gård i närheten av Enköping där Birger jobbade varje sommar under 25 års tid. I sitt yrkesliv var Birger chaufför. Han körde ut fotogen med häst och vagn. År 1922 tog han körkort och då blev det utkörning av fotogen med bil istället. På trettioalet kom eldningsoljan så då körde han Essos oljetankbilar. Senare blev han förman och gick i pension vid 62 år års ålder.

Medlemsavgiften och arrendeavgiften över tid

År	Medlemsavgift, kr	Arrendeavgift
1944-45	5	15 öre/kvm
1956	10	29 öre/kvm
1958	10	-
1961	20	-
1969	85	-
1970	100	56 öre/kvm
1976	210	60 öre/kvm
1983	350	1,50 kr/kvm
1987	400	1,75 kr/kvm
1992	650	2 kr/kvm
1996	850	2,25 kr/kvm
2000	1 000	2,25 kr/kvm
2003	1 600	2,34 kr/kvm
2010	1 600	5,50 kr/kvm
2015	1 600	5,71 kr/kvm

Efterord

I mitten av 1980-talet när jag bodde på det då nybyggda Skarpnäcks-fältet och var nyinflyttad till Stockholm vandrade jag ofta omkring på Listudden, Eken, Odlaren och Orhem men också i Skarpnäcks koloniträdgårdsområden. Jag älskade dessa små miniatyrvärldar med sina lummiga trädgårdar och söta små hus. Dessutom var alla som bodde i dessa små stugor så trevliga och hälsade eller sa några vänliga ord. När jag som nygift flyttade till Bagarmossen lärde vi känna några av dessa kolonister genom mina tre barns kompisar. Många somrar har vi firat både midsommar, varit på loppmarknader eller besökt goda vänner i dessa områden. Under flera år har jag själv längtat efter att bli en del av denna värld. I juni 2008 blev detta verklighet och jag blev ägare till en av dessa små idyller ett stenkast från storstaden och dess puls. Trots att det finns hur mycket som helst att göra på tomten och med stugan känner jag en sådan frid och ro när jag kommer ner till min lilla stuga. Det är min lilla oas där jag kan släppa alla måsten och bara få vara.

Det är något visst med koloniträdgårdar och de människor som brukar dem. Man möts och umgås på samma villkor och med kolonin som gemensam nämnare oavsett bakgrund eller historia. Lika viktigt som att så och skörda är umgänget och gemenskapen med andra kolonister. Anna Lindhagen och Anna Åbergsson; föga anade ni väl vad det engagemang ni stöttade och drev igenom skulle bära frukt så många år senare. Det är bara att önska och hoppas att vi får behålla denna vår idyll nu när storstan tränger sig på alltmer!

Många timmar har det blivit med denna skrift och det har varit både spännande, utvecklande och roligt och samtidigt väldigt tufft tidsmässigt eftersom jag varit helt ensam med att plita ihop dessa rader. För många år sedan var jag med om att ta fram en liknande

skrift när Bagarmossens villaförening fyllde 40 år 1994. Då var vi fem stycken och hade ett år på oss. Jag startade i mars detta år så tiden har varit knapp med tanke på att jag har mer än ett heltidsjobb vid sidan av. Det finns oerhört mycket mer att skriva om, fler arkiv att gräva i, ytterligare intervjuer och ännu mera litteratur att läsa för att få mer på pränt om vår gemensamma kolonihistoria och framförallt Listuddens. Det är kul att gräva i detta stycke lokalhistoria och risken är att det blir en fortsättning...

Ett speciellt tack till de jag intervjuat och som generöst berättat om och delat med sig av sitt liv och sina tankar kring kolonilivet; Sonja Tägström, Benke Örn samt Tony Valdelid och Linda Sjöberg. Ett stort tack också till de i styrelsen och alla andra som hjälpt till med foton, tipsat om personer att intervjuas och annat underlag som jag fått låna. Ingen nämnd ingen glömd. Tack också till alla de medarbetare på Stockholms stadsbibliotek, Stadsmuseet, Stadsarkivet som hjälpt mig men framförallt ett innerligt tack till Anne Moses på Tekniska nämndhusets arkiv som varit behjälplig med att bära upp den ena arkivkartongen efter den andra och skanna en massa underlag. Jag är oerhört tacksam för all denna hjälp och den guldgruva det är att ösa ur! Ett varmt och innerligt tack även till mina tre barn som hjälpt till med korrekturläsning och layout Roe, Torun och Eira Langaas. Eira Langaas fick dessutom utlopp för sin kreativa ådra genom att måla framsidans bild.

Jag hoppas ni som läser detta ska få en trevlig och givande lästund och kanske bli inspirerade till att själva dokumentera era minnen. Kom mer än gärna förbi och dela med er av er historia på Listudden!

Sist men inte minst skulle jag vilja tipsa om en ny pjäs *Koloniträdgården* som är skriven av Höstprimörerna under ledning

av Andrea Larsdotter. Pjäsen handlar om livet i koloniträdgården från vårens knoppar till höstens äppelskörd, långt ifrån det stressande livet i staden. Kolonisterna längtar till hängmattan, men.... En pjäs om samarbete, konflikter, glädje och oro i en koloniträdgård.

Premiären ägde rum den 28 maj 2015. Föreställningen recenserades i Tidningen Kulturen den 8 juni 2015. Nästa publika föreställning av Koloniträdgården ges på **Birkagården söndagen den 11 oktober 2015**. Biljettbeställning 070-29 65 933 eller epost: hostprimorerna@gmail.com

<http://hostprimorerna.se/pa-gang/aktuell-forestallning/>

Haidi Langaas

I stuga 36

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Förslag till inrättande av Flatens naturreservat. Utlåtande 2003: RII (Dnr 304-1683/2003).

Nya arrendeavtal mellan Stockholms kommun och koloniträdgårdar och fritidsträdgårdar inom kommunens gränser. Utlåtande 2009:138 RI (Dnr 109-2249/2008).

Serie; *Diarieförda handlingar i koloniträdgårdsärenden 1926-1955*, Volym; F 2 J: 7, 14-16, År; 1942-44, 1942-1945, 1947-1948 F2J:18.

Serie; *Koloniträdgårdsrådets protokoll*, Volym; A 1 G: 3, År; 1931-1951.

Stockholms Fastighetskontor, *Hyreskontrakt och låneansökningar rörande koloniträdgårdar 1921-1946* F 6E:1.

Stockholms Fastighetskontor, *Koloniträdgårdsexpeditionens äldre handlingar 1921-1927*, F6A:1-3.

Internet

Föreningen Stor-Stockholms Koloniträdgårdars (FSSK) hemsida: <http://fssk.se/>.

Gamla Skarpnäcks Vänners hemsida: <http://www.bagarmossen.org>.

Koloniträdgårdsförbundets hemsida: <http://kolonitradgardsforbundet.se/>.

Listuddens hemsida: <http://listudden.com/>.

Naturskyddsföreningens hemsida: <http://soderort.naturskyddsforeningen.se/ekudden/omradesbeskrivning/>

Släkten Neumüllers hemsida:

<http://neumuller.org/www.neumuller.org/Valkommen.html>

Stockholms stad Stockholmskällan: <http://www.stockholmskallan.s>

Muntliga källor

Sjöberg, Linda och Valdelid, Tony, stuga 205, intervju den 8 juli 2015.

Tägtström, Sonja, stuga 240, intervju den 7 juni 2015.

Örn, Bengt, stuga 4, intervju den 15 maj 2015.

Övriga kolonister på Listuddens koloniträdgårdsområde och Listuddens styrelse; ordförande Ewa Asplund, kassör Åke Holm.

Litteratur

Brännkyrka Hembygdsförening, Enskede-Årsta Hembygdsförening, Farsta Hembygdsförening och Hägerstens Hembygdsförening: *Brännkyrka 1913-2013, Socknen som blev 51 stadsdelar*. Trafik-Nostalgiska Förlaget, 2013.

Cassel, Anders m.fl.: *Stockholms koloniträdgårdar Tillkomst – Utveckling – Nuläge – Framtid*. Stockholms fastighetskontor och Stockholms koloniträdgårdsråd, 1990.

Drost, Hans; Englund Gunilla; Nordwall Ingrid; Sidblad Solveig; Thorin Leif & Hallgren Sören: *Koloniträdgårdsboken*, LT:s förlag AB, 1995.

Englund, Gunilla & Hallgren, Sören: *Koloniträdgårdar*. LT:s förlag, Stockholm, 1974.

Föreningen Storstockholms koloniträdgårdar och Stockholms Fastighetskontor: *Leve koloniträdgården - Bevara, vårda, förnya*,

Råd, anvisningar och rekommendationer för koloniträdgårdsverksamhet i Stockholm, 1985.

Harlén, Hans: *Stockholm från A till Ö Del II Söderort*. Brännkyrka Hembygdsförening, 1997.

Johansson, Ingemar: *Storstockholms bebyggelsehistoria, Markpolitisk planering och byggande under sju sekler*. Gidlunds i samarbete med Byggforskningsrådet, 1987.

Lindhagen, Anna: *Koloniträdgårdar och planterade gårdar*. P. A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm, 1916.

Listuddens verksamhetsberättelser och protokoll från 1960-2015.

Mannerfelt, Katrine & Eriksson, Ann: *Kolonilotten - Världens trädgård*. Stockholmia förlag, Halmstad, 2009.

Nilsson, Kenneth & Nordwall Ingrid: *Koloniträdgården - Odlarglädje, stugliv och praktiska tips*. Bokförlaget Forum, Bromma, 2004.

Petersson, Allan & Rispling, Linus: *Från kvickrot via morot till blomsterprakt – Ett stycke folkrörelsehistoria på marknivå under 70 år – 1936 – 2006 med Koloniträdgårdsföreningen Skarpnäck*. EO Grafiska, 2006.

Stahre, Nils-Gustaf, Fogelström, Per Anders, Ferenius, Jonas & Lundqvist, Gunnar: *Stockholms gatunamn*. Tredje upplagan, Kommitteen för Stockholmsforskning/Stockholmia Förlag, 2005.

Söderström, Göran (red.) *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden*. Stockholmia förlag, 2003.

Skrifter/tidskrifter m.m.

Diverse pärmar lånade från expeditionen som rör Listuddens 40 års jubileum samt en del annat material.

Holm, Åke Fabian: *Skarpnäck förr och nu*. Studiehäfte, 1991.

Information Stockholm. *Skarpnäcks historia*. Kronologi med källhänvisning, odaterad.

Johnson, Bertil. *Årgångskavalkad över Listuddens historia*. Kolonihistoria, Kolonikultur, odaterad.

Koloniföreningen Dalen 1912-1992.

Koloniföreningen Skjutbanans u.p.a. 20-åriga verksamhet åren 1922 - 1942.

Listuddens koloniträdgårdsområde, *Jubileumsskrift 1945-1975*.

Listuddens koloniträdgårdsområde, *Jubileumsskrift 1945-1985*.

Stockholms fastighetskontor, egendomsavdelningen: *Stockholms koloniträdgårdar, Områdesbeskrivning*, 1990.

Artiklar

Bondeson, Topsy: *Stockholms innerstadskolonier – ett riksintresse i tiden?* Stockholmskällan, 1993.

Enström, Bim & Swanberg, Lena Katarina: *Nu våras det för Birger*, 86. Expressen, 28 maj 1982.

Gonzales Cruz, Anaïs: *Ekuddens ruiner i glömska*. Mitt i Söderort, 29 maj 2012.

Kolonister slipper kraftledning. Svenska Dagbladet, 1 oktober 1997.

Nordwall, Ingrid: *Birger Undin, kolonist sedan 1924: - Medicin att ha koloni*, odaterad.

Nöjd, Maria: *Listuddens koloniområde – En oas för storstadsbor*. Södernyheter, 29 maj 1991.

Skanderbäck, Sten: *Här är den – Kolonistugan från 'Babels hus'...*, odaterad.

Foton

Från Sonja Tägström, Benke Örn, Ewa Asplund och Listuddens hemsida.

Langaas, Haidi.

Stockholms stadsarkiv.

Stockholms stadsmuseum.

Kartor och ritningar

Detaljerad karta över Listuddens koloniträdgårdsförenings område.

Stockholms stads fastighetskontor: *Förslag till koloniträdgårdsområde.*

Karta över Listuddens kolonistugeområde

Färgläggning och namngivning Åke Holm